

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Baden, Jacob.

Forsøg til en Oversættelse af Tacitus, [i.e.:
Lovtale over Agrikola] tilligemed en Afhandling
om Sprogets Berigelse ved nye Ord og
Vendinger.

Udgivet år og sted | Publication time and place: København, [1766]

Fysiske størrelse | Physical extent:

144 s.

DK

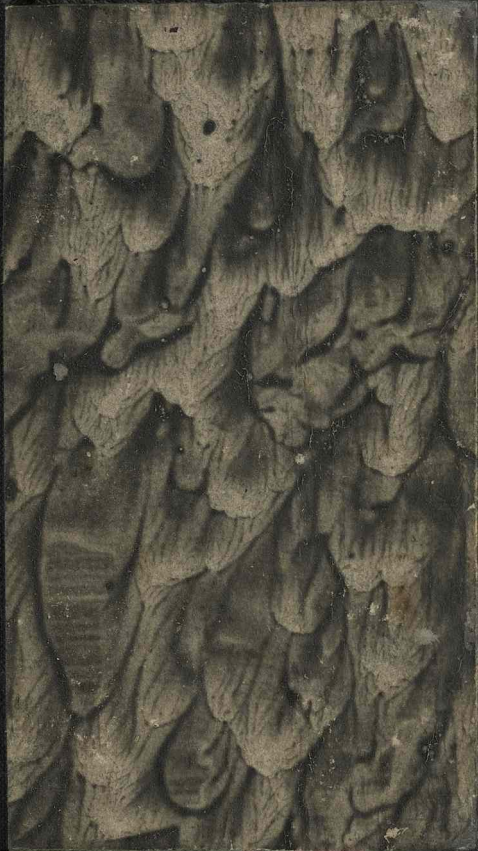
Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

481-197

X8°

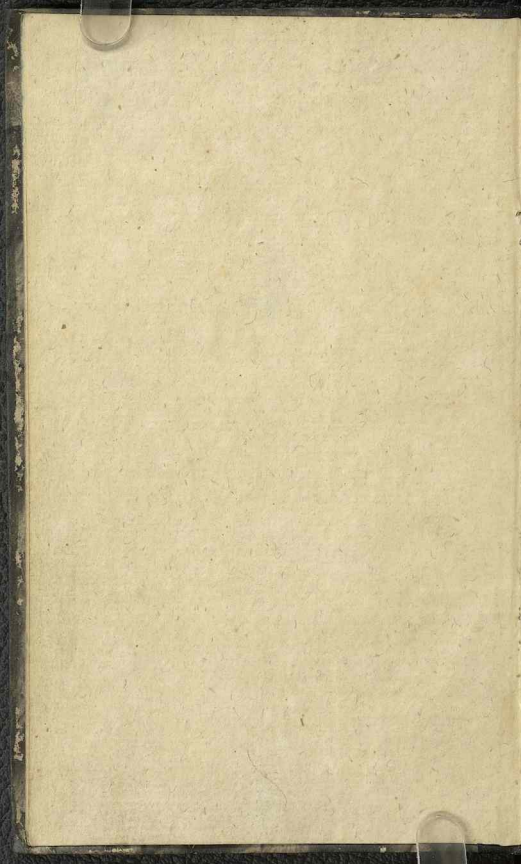

Notek

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130022840501

Forsøg
til en Oversættelse
af
Lacius,

Tilligemed en
Afhandling
om

Sprogets Berigelse ved nye
Ord og Bendinger.

*** (—————) *** (—————) ***

Kjøbenhavn, 1766

Sindes hos Schønning i Postervig.

1708

in der

in

1708

in

1708

in

1708

1708

Til

Deres Excellence

Herr

Otto Thott

Ridder af Elephanten,

Geheime Raad i Geheime
Conseil,

Ober- Secretair i det Danske
Cancellie &c.

THE HISTORY OF

1112

1103 0110

THE HISTORY OF

THE HISTORY OF

THE HISTORY OF

THE HISTORY OF

THE HISTORY OF

Raadigste Herre

Den Opmerksomhed som
Deres Excellence bevid-
ner for Skoelernes Larv og
Beste, bør i Besonderhed give
dem som opofre deres Tid til
Ungdommens Tieneste, Frimø-
dighed til at nærme sig til
Deres Excellence, for i
Deres Raade at finde den
kraftigste Opmuntring til at
blive nyttige, og den kiereste
Belønning for deres Bestræ-
belser.

Et lykkeligt Land, hvor Vi-
denskabernes Beskyttere ere til-
lige deres Kiendere, og hvor de
som Monarken har sat til at
belønne Indsigt og Værdom,
søge selv deres største Ære i
samme!

Jeg henlever med dybeste
Ærbødighed

Deres Excellences

underdanigste Tjener

Jacob Baden.

Histo:

Historiſk Lovtale

over

Cn. Julius Agrifola

ved

Tacitus.

Efterretning.

Skulde dette Stykke af Tacitus opvække Lust hos mine Landsmænd til at see mere af samme Skribent paa Dansk, saa skal dette opmuntre mig til at udgive hans samtlige Verker oversatte. De kunne tilsammen udgiøre fire maadelige Bind, og aarlig agtede jeg i det mindste at levere et Bind. Med det første Bind skal følge en Afhandling om Tacitus, hvori hans Skrivemaade, Fortiener og Feil bedømmes; og med det sidste tvende Register, det eene et historisk for de Steders Skyld som kunne behøve nogen Oplysning af den gamle Historie eller Geographie, det andet et kritisk, for at retfærdiggjøre mine Afvigelser fra Texten, eller fra andre Commentatorers Udlæg, gelse. Af det kritiske Register har jeg ved dette Stykke villet give en liden Prøve.

Historisk Lovtale

over

Julius Agríkola.

At fortælle Efterkommerne store
Mænds Bedrifter og Sæder
var i gamle Dage brugeligt, og
er selv i vore Tider, saa ubekymret denne
Allder er om sit eget, ikke bleven efterladt,
saa tit nogen stor og meer end almindelig
Dyd har overvundet og opsvunget sig over
en Feil der hænger ved smaa saavel som
ved store Stater, Uskiensomhed og Mis-
undelse. Men ligesom man hos Forfædre-
ne fandt større Drift til at gjøre det som
fortiente at opskrives, og at vise sine Dy-
der for Verden, saa lode de vittigste Hove-
der

der sig bevæge, uden Partiskhed eller forfængelig Ære, blot ved en god Samvittigheds Belønning, at sætte Dyden et Eftermæle. Ja mange have selv optegnet deres Levnet, og anseet saadant mere som en Tilid til deres Dpførsel, end som Overmod. Dette gjorde Rutilius og Scaurus, og bleve derfor ikke mindre troede, eller mere fortaledede. Saa sandt er det, at de Tider vide best at sætte Pris paa Dyder, som ere frugtbarest paa dem.

Og dog har jeg, nu da jeg vilde fortælle en død Mands Levnet, behøved Undskyldning, som jeg ikke skulde have forlangt, dersom jeg ikke maatte giennemløbe Tider, da Dyder saa haart forfulgtes og mishandlede. Vi have seet at man har giordt Arulius Rustikus og Herennius Seneca Livs. Forbrydelser af at have roset, den ene Pætus, den anden Helvidius: ikke alene Forfatteren, men og deres Skrifter bleve grumt medhandlede; man gav Bødlerne Ordre at opbrænde de største Geniers Monumenter paa offentlig Torv. Man tænkte, kan jeg troe, ved det Baal, paa engang at qvæle det Romerske Folkes Røst, Raadets Frihed, og det Menneskelige Kløns Medvidenhed: allerhelst da man desuden havde

havde udjaget Visdommens Lærere, og drevet alle frie Konster i Landflugtighed, for ingensteds at møde noget got og sømmeligt. I Sandhed vi have givet en mægtig Prøve paa Taalmodighed; og har den gamle Tid seet hvad der var Yderligheden i Frihed, saa have vi seet hvad der er det i Trældom, da man ved skarpe Forhør betog os Frihed til at tale og høre indbyrdes. Sukommelsen selv havde vi tabt tilligemed Røsten, dersom det var saa meget i vor Magt at glemme, som at tie.

• Nu først kommer Modet igien. Men III
 endstønt strax i Begyndelsen af vor lyk-
 ligheds Hundredaar Kæiser Nerva har for-
 bundet to tilforn stridige Ting, Herredom-
 me og Frihed, og Trajan daglig Dags gjør
 Herredømmets Plag lættene; omendstønt
 den offentlige Sikkerhed nu ikke blot fatter
 Haab og gjør Løfte, men nyder alt sit
 Løstes fulde Kraft og Opfyldelse: saa fører
 dog den Mennekelige Skrobeltighed det med
 sig, at Lægemidlerne ere senere end Eng-
 dommene; og ligesom Lægemerne langsom
 vore til, hastig fortæres: saa kan man læt-
 tere undertrykke de gode Hoveder og Viden-
 skaberne, end kalde dem tilbage igien. Thi
 selv Dovenskab vinder efter Haanden en
 Sed-

Gødhed, og Orkesløshed, forhadet i Forstningen, elskes omfider.

Naar nu det kommer til, at i femten Aar, et mægtigt Rum af en Dodeligs Levetid, mange ved Mennefskelige Hændelser, de Duelligste ved Fyrsternes Grumhed ere henrevne! Saa ere vi som overleve, jeg vil ikke sige, andre, men saa got som os selv, da saa mange Aar ere afstaarne midt af vor Leve-Alder, i hvilke vi have sneget os stiltiende fra Ungdommen til Alderdommen, fra Alderdommen næsten til en udløvet Alders Grændser. Dog skal det ikke fortryde mig, endog med en raa og udsleben Røst at have opsat et Mindesmerke for vor forrige Slaverie, og tillige et Vidnesbyrd om vor nærværende Lykke. For denne Bog kan det imidlertid være nok, enten til Roes, eller til Undskyldning, at en Svigersøn bestemte den til sin Svigerfaders Ære.

IV • En. Julius Agrikola nedstammede fra det gamle og fornemme Foroguliske Colonne, og havde til Bæstefædre paa begge Sider Kæiserlige Procuratorer, hvilket er en Ridderlig Betiening. Hans Fader Julius Græcinus af Raadssherrestanden, var bekendt af sin Indsigt i Philosophie og Betsalenhed; og just ved disse Fortienester for-
skyldte

skyldte han Kæyser Caligulas Unnaade: thi da han blev befaleet at lægge Sag an imod M. Silanus, og vegrede sig derfor, mistede han Livet. Moderen var Julia Procilla, et Mønster af Kyndighed. I dennes Skiod og ved hendes Omhed opdragen, tilbragte han Barndommen og de yngre Aar med alle sømmelige Videnskaber og Øvelser. Fra Forførelser holdt ham tilbage saavel hans eget naturlig gode Gemt, som det, at han fra sin spædste Barndom af levede og studerede i Marseille, et Stæd hvor der var en smuk Blanding af den grædske Leve-maade og Provincens Lævelighed. Jeg erindrer at han selv tit fortalte, at han i sin første Ungdom havde lagt sig med større Heflighed efter Philosophien, end det var raadeligt for en Rømer og Raadsherre, dersom ikke hans Moders Klogskab havde sat Skranke for hans Hidsighed og Iver: Jeg begriber let, hvorledes et stort og muntert Hoved, blandet af en meer end almindelig Vres Glands, tragtede efter samme med større Heflighed, end Forsigtighed: men snart toge Fornuft og Aar det Overdrevne bort, og han beholdt af Philosophien det som er det vanskeligste, Middelvejen.

V Sit første Felttog gjorde han i Britanien under Suetonius Paulinus, hvilken paapassende og dydige General agtede ham saa høyt, at han valgte ham iblandt dem, som den commanderende Chef pleyer at becere med en Plads i Hovedkvarteret. Agricola søgte ikke det ved Krigsstanden som andre unge Mennesker søge, der gribe til denne Stand for at kunne leve desto rygesløfere og overgivnere, eller af Bøllyst og Lædighed trachte efter en Rang som kan skaae dem for Tienesten, og tænke at have vundet meget, naar de bringe med sig fra Feldten en Oberstes Titel og Bankundighed. Men han søgte at kiende Provinsen, at blive kiendt af Armeen, at lære af de erfarne, at holde sig til de retskafne, intet at tiltrænge sig ved Prælerie, intet at forsage af Frygt, og altid at handle med lige Bekymring og Alarvaagenhed. Aldrig var Britanien uroligere, eller mere paa Røp. De beste Tropper myrdede, Colonier afbrændte, Armeer afskaaene. Da galdt det om en Provinz, siden om Seyer. Om endskjønt alt dette ved en andens Forstand og Anførsel blev besørget, og Hovedcommandoen tilligemed Vren af Provinzens Redning faldt paa Generalen, saa gav det dog

dog den unge Agrikola Indsigt, Erfarenhed og Oerlyst. Længsel efter Soldater Roes fik Indpas i hans Siæl, en Længsel forhadet i de Tider, da alle store Mænds Foretagender bleve vrangt udtolkede, og det var ligesaa farligt at have et stort som et slet Navn.

Fra Armeen gik han til Rom for at søge Statsbetieninger, og her giftede han sig med Domitia Decidia af et fornemme Huus. Denne Forbindelse gav ham til videre Befordring baade Prydelse og Styrke. De levede i en besynderlig Samdrægtighed sammen, elskede hinanden indbyrdes, og ingen søgte Fortrinnet for den anden, endskjønt de fortiente det begge, kun at en god Kone er en Mand til saa megen større Ære, som en slet er ham til Last. Som Dværstor faldt det ham til at gaae til Asien, og have Salvius Titianus til Proconsul. Men hverken den ene eller den anden fordærvede ham, omendskjønt baade Provinzens Rigdom kunde give Lyst til at synde, og en Chef som var tilbøielig til al slags Graadighed, vilde have tilkøbt sig fælleds Feils Fortielse for hvor stor en Skiedesløshed han havde ønsket. Her blev hans Huus formeret med en Datter, baade til Støtte og til Trøst, efter.

VI

eftersom han hastig mistede den Søn, som han forhen havde avlet. Mæret imellem Duxstoratet og Borger Tribunalatet, ja Tribunalats Mæret selv bragte han til i Roe og Stilhed, kyndig i Neros Tider, da Dovenskab galdt for Forstand. Samme Forhold i Præturet, samme Rolighed. Thi der vare ingen Rettergangs Sager faldne i hans Lod. De offentlige Skuespil og en tom Pragt som var bleven hans Departement, besørgede han saaledes, at han gik en Middelvej imellem Tarvelighed og Overdaadighed, langt fra Yppighed, men nær Navnet deraf. Derefter blev han valgt af Galba til at eftersee Templernes Foræringer, og gjorde ved en skarp Randsagning, at Staten ikke fik nogen andens Rån at forsone, end Neros.

VII Det følgende Aar bragte hans Sind og Huus et stort Stød. Thi imens Ottos Glode ryggesløs flakker om og streifer ind i Intemielernes Landskab, som udgjør en Deel af det Genuesiske, dræbes Agrikola's Moder paa hendes Landgods, Godset plyndres, og en stor Deel af hans Formue, som just havde givet Anledning til Mordet, bortføres. Agrikola var paa Reisen til sin Moders Begravelse, da han fik Tidende om
af

at Vespasianus havde sat sig paa Thronen; og strax gik han over til dette Partie. I Begyndelsen af hans Regiering var Nuccianus den, som bestyrede alting i Rom, eftersom Domitianus var meget ung, og brugte sin Faders Lykke blot til Liderlighed. Nuccianus havde udskiftet Agrikola for at hæve Mandskab, og da han saae at han i dette Grinde førte sig redelig og færm op, satte han ham til at commandere den tyvende Legion, som først langt om længe beqvemmede sig til at hulde Kysseren, og hvor den forrige Commandeur havde, som der sagdes, oprøriske Anslag i Sinde. Derfor var denne Legion bleven uregierlig og skrælsom selv for de Consulariske Legater; heller ikke var den prætoriske i Stand til at holde den i Ave, om det nu var hans eller Soldaternes Skuld. Saaledes udvalgt baade til at commandere og til at straffe, vilde han dog, saavit gik hans Sagtmodighed, heller ansæes for at have fundet lydtige Soldater, end giordt dem dertil.

• Britanien gouvernerede den Gang VIII
 Vectius Bolanus med større Lærmfærdighed, end et vildt Fokk fortienner. Agrikola holdt Maade og Tvang sin Hidsighed, at
B
den

den ikke tog Overhaand, eftersom han forstod at adlyde, og var anført til at forbinde det Nyttige med det Anstændige. Kort Tid derefter fik Britanien Petilius Ceriales fra Consultatet til Gouverneur. Agrikola's Dyder havde haft Tid at speile sig i andre. Men i Forstningen deelte Ceriales sin Besværlighederne og Farerne med ham, siden ogsaa Vren: tit gav han ham et lidet Detaschement til Forsøg; undertiden naar det faldt lykkelig ud, et større Corps at anføre. Agrikola hoverede aldrig over sin Bedrifter, for selv at komme i Rye: ham der havde udskicket ham, og som førte Commandoet, tilskrev han sin Lykke, som et Redskab; saaledes ved Lydighed i at udføre hvad ham befalede, og ved Beskedenhed i at tale derom, magede han, at han var uden Misundelse, og ikke uden Vren.

IX Da han kom tilbage fra Feldten som General-Lieutenant, optog den forklarede Vespasian ham blandt Patricierne, og satte ham siden til Gouverneur over Aquitaine, med en meget anselig Myndighed og Haab om Consulatet hvortil han havde bestemt ham. De fleste troe, at Soldater-Hoveder mangle den fine Dommekraft, fordi

fordi Rettergangsmaanden i Geldten er bus frem og noget plump, og behøver ikke Advokatens Snilhed, da den udretter det meste med Haanden. Men Agricola, som besad naturlig Forstand, vidste, skønt han var blandt Borgerlige at forbinde Retfærdighed med Artighed. Hans Timer vare deelte imellem alvorlige Forretninger og Berøvelser. Ved Landemoderne og Retten var han myndig, paapassende, alvorlig, og tit medlidende: naar han havde fyldestgiordt sit Kald, ingen Myndigheds Mine meer. Suurhed og Storagtighed og Stierrighed vidste han slet intet af; og det som er saa sielden hos andre, indtraf hos ham, at hverken Artighed formindskede Myndigheden, eller Alvorlighed Afholdenheden. At ville tale om saa stor en Mands Retfærdighed og uegennyttige Væsen, var at gjøre Dyderne Uret. End ikke Rygtet, som dog de Gode tit gjøre noget for, søgte han ved at trænge sig frem, eller ved Renter: Langt fra Avindsyge imod sine Colleger, langt fra Trættekierhed med de Rensfærlige Procuratorer: vinde holdt han for ingen Ære, og udhudtles for nedrigt. Mindre end tre Aar blev han holdt i dette Embede,

bede, og strax kaldet tilbage til Haab om Consulatet, ledsaget, af den Formodning at han fik Britanien som Gouverneur: ikke at han selv sagde noget derom, men fordi han syntes voren dertil. Ikke altid irrer Rygtet, sommetider vælger det endog. Han var Consul, og jeg et ungt Menneske, da han forlovede mig sin Datter, som den Gang gav et skönt Haab, og efter Consulatet udstyrede han hende. Strax derpaa blev han Gouverneur over Britanien, med Tillæg af Ponteficatet.

X Britaniens Beliggenhed og Folkeslag som mange Skribentere have talt om, vil jeg ikke anføre, for at sammenlignes med nogen i Glid eller Bittighed, men fordi den da først blev reent undertvungen. Altsaa hvad mine Forgængere, som endnu ingen visse Efterretninger havde, udpyntede med Bestalenhed, skal anføres her med en Historieskrivers Oprigtighed.

Britanien, den største af de Der som Romerne have Kundskab om, ligger med Øster Siden over for Germanien, med Vesten for Spanien, dens Sydlige Deel kan ogsaa sees af Gallerne, Norder Kanten har ingen Lande imod sig, men vaskes af

af et vitt og aabent Hav. Heele Britaniens Skabning have de Beltaenſte Skribentere, Livius af de Gamle, og Fabius Ruſtikus af de Nyere, lignet med et avlangt Skiold eller Dre. Og denne Geſtalt har det paa denne Side Caledonien, hvorfra ogsaa Røget er kommet om det heele. Men den uhyre og forfærdelige Strekning af Lande, ſom alt løbe ud med den nederſte Havbred, ſpides omſider ſom en Keile. Denne nederſte Søekyſt var det ſom den Romerſke Flode den gang forſt omſeilede og ſtadſæſtede at Britanien var en Ø: Den opdagede tillige og undertvang de indtil den Tid ube- kiendte Øer, ſom de kalde de Orkadiske. Den fik ogsaa Thule i Sigte, ſom hidind- til ſkiultes med Sne og Is. Men Havet, beretter man, er tungt og beſværligt at roe paa; ja man ſkal end ikke ſpore, at det ſom- metider oprøres af Vindene: jeg kan tæn- ke, fordi der ere ſaa ſaa Lande og Bierge ſom ere Vindenes Marſag og Oprindelse, og fordi et ſammenhængende Havs dybe Maſſe er langſom at drive afſtæd. Ocea- nens Natur og dets Ebbe og Flod er her ikke Sted at underſøge, og mange have ſkrevet derom. Kun en Ting maa jeg lægge til:

ingen Stæder griber Havet saa vit om sig som her, det fører en Mængde Floder hist og her med sig, og det er ikke ved Havbredden allene, hvor det vorer eller tager af, men flyder midt i Landet runden omkring, ja slynger sig endog ind i Fielde-aasene og Biergene som i sin Eyendom.

XI. Hvad for Menneſker i Begyndelsen have beboet Britanien, Indlændinger eller Fremmede, vide Indbyggerne som Barbarer lidt med Vished om. Legemernes Gestalter ere forſkiellige, og deraf kan man gjøre Slutninger. Thi Beboernes af Caledonien rødagtige Haar, og store Ledemod, stadfæste at de ere af tydſk Herkomst. Silurernes malede Anfigter, og mestendeels krusede Haar, foruden deres Beliggenhed imod Spanien, gjøre troligt at de gamle Iberi have ſeilet over og ſat ſig ned her. De ſom er Gallerne nærmest, ere dem og lige; enten det nu er en Fremplantning fra de forſte Stammefædre, eller og Luſtkredſens Beſkaffenhed, efter Landenes adſkillige Beliggende, har givet Legemerne deres Skikkelse. Imidlertid at dømme over hovedet derom, er det troeligt, at Gallerne have taget det paagrænsende Land i Beſiddelse. Deres
Kelt.

Religion og Dvertroe finder man; Spro-
 get er ikke meget forskielligt, i at udæste
 Farer samme Forbovenhed, og naar de ere
 der, i at skye dem samme Frygt. Dog yttre
 Britannerne mere vildt Mod, efter som de
 endnu ikke ved en lang Fred ere forkieledede.
 Thi Gallerne fortælles ogsaa at have været
 tappre Soldater, men siden kom Dorskhed
 med Freden, og de mistede Modet og Frihe-
 den paa engang. Det samme er skeet med
 de af Britannerne som i gamle Dage bleve
 overbundne; de øvrige blive som Gallerne
 have været.

I Godfolket er deres Styrke; Nogle Na. XII
 tioner bruge ogsaa Stridsvogne; Den som
 fører Vognen, er den fornemste, ham be-
 skytter de andre. Fordum stode de under
 Konger, nu ere de ved Fyrsternes Uenighed
 deelte i Partier og Ratter: og for os er intet
 nyttigere imod disse mægtige Folk, end at
 de ikke sørge for det Almindelige. Sielden
 at to eller tre Byer slaae sig sammen for at
 afværge en fælleds Fare: Saaledes inens
 de stride særskildt, overvindes de samtlig.
 Luften er tyk, fuld af Regn og Taage.
 Skarp er Kulden ikke. Dagene ere længe-
 re end hos os, Natten klar, og i den yderste
 B 4 Kant

Kant af Britanien saa kort, at der er kun et lidet Stiel imellem Lysets Ende og Begyndelse. Man forsikrer, naar Skerne ikke ere i Boven, saa sees Solens Stier igiennem Natten, og at den ikke gaar op og ned, men forbie: jeg kan tænke, den yderste og flakke Deel af Jordkloden kaster saa liden Skygge fra sig, at den ikke kan gjøre noget Mørke, og Natten falder ned under Himmelen og Stierne. Jorden er frugtbar, og kand tage imod alle slags Bærter, undtagen Olie, Wiinranker, og anden Frugt som pleyer at fremkomme i de varmere Lande. Frugten bliver sildig moden, men kommer hastig op, og Aarsagen til begge Deeles er en og den samme, nemlig den megen Vædske i Jorden og Luften. Britanien frembringer Guld og Sølv og andre Metaller, Senerens Pris. Ogsaa Havet avler Perler, men noget dunkle og blyefarvede. Nogle mene, at de som samle dem ikke forstaae det, eftersom de i det røde Hav rives levende og friske fra Skærerne, men i Britanien opsamles ligesom de kastes paa Land. Jeg skulde snarere troe, at Naturen forsømte at hielpe Perlerne, end Gierlighed os. Britannerne selv stille frivillig Sol-

Soldater, erlægge Skatte og andre Rigets
 Paalæg ufortøvet, saalænge det skeer uden
 Forhaanelse. Den taale de ikke, alt un-
 dertvungne til at adlyde, endnu ikke til
 at trælle.

Julius Cæsar var den første Rømer
 som kom ind i Britanien med en Armee;
 men endskiønt han ved et lykkeligt Slag sat-
 te Indbyggerne i Skræk, og bemægtigede
 sig Kysten, saa kan han dog kun synes at
 have viist Efterkommene Veyen, ikke givet
 dem Erobringen i Hænderne. Derpaa
 fulgte Borgerkrigene, da vore Store vendte
 deres Naaben imod Fæderne Landet; siden
 glemte man Britanien endog i Freden en
 lang Tid. Overlæg kaldte Augustus det,
 Liberius Forstrift. At Kæiser Caligula har
 haft i Sinde at gaae til Britanien, er be-
 kiendt nok, dersom ikke hans Ustadighed og
 vegelsindede Gemyt havde hindret ham dert,
 og de mod Tyskland giordte store Ophævel-
 ser været forgjæves. Claudius lagde Haand
 paa Bærket, skibede over med egne og
 Hielpetropper, og tog Vespasianus med sig.
 Dette var Begyndelsen til dennes snart-
 kommende Lykke: Nationer undertvanges,
 Konger toges til Fanger, og Vespasianus

blev udmærket af Forsynet. Af dem som havde været Consules var Aulus Plautius den første Gouverneur, og efter ham Aulus storius Scapula, begge skønne Krigsmænd. Efter Haanden blev den nærmeste Deel af Britanien giordt til en Romersk Provinz: Foruden det oprettede man et Colonte af aftaktede Soldater: Nogle Stæder bleve skienkede Kong Cogidun, hvis Trofskab indtil denne Dag er blevet iforanderlig: Det er en gammel og længst hos det Romerske Folk antagen Sædvane, at giøre ogftaa Konger til Trældommens Redskaber. Siden kom Didius Gallus, som lod sig nøye med at holde sammen hvad hans Forfædres havde erhvervet, kun at han lod nogle meget faa Casteller rykke videre frem, for og at faae Ord for at have forbedret sin Post. Paa Didius fulgte Veranius, og døde inden et Aar. Derpaa kom Svetonius Paulinus som i to Aar commanderede lykkelig: han undertvang nye Folkeslag, og forsynede dem saaledes med Garnisoner, at han i Tillid til disse vovede sig at angribe Den Anglesey, som den der gik Rebellerne med Folk og Proviant til Haande.

Men

Men derved gav han Britanerne Raaderum. Thi da Frygten ved General-Leutenantens Gravcerelse var forsvunden, overlagde de indbyrdes Trældommens Besværligheder, fortalte hinanden deres Forhaan-
 nelser, og ophidsede Gemytterne ved adskillige Udtolkninger: „ Der vandtes intet an-
 „ det ved Taalmodighed, end at man paa-
 „ lagde dem sværere Byrder som de der kun-
 „ de taale meget: før havde de kun haft een
 „ Konge, nu bleve dem to paabyrdede, hvor-
 „ af General-Leutenanten udsuede deres
 „ Blod, den Kænslerlige Procurator deres
 „ Formue: de Foresattes Uenighed eller Enig-
 „ hed var lige ulykkelig for de Undergivne;
 „ den ene dræbte dem med Capitainer, den
 „ anden med Uretfærdighed og Skieldsord:
 „ Nu skaanede Bindesygge ingen Ting, Over-
 „ giveness ingen Ting: i en Træfning var det
 „ den tapperste der plyndrede, nu var det de
 „ feigeste og svageste som ranede deres Huuse,
 „ bortførte deres Børn, udtog Soldater;
 „ ret ligesom det var kun for Fædernelandet
 „ de ikke vidste at døe: thi hvor mange Sol-
 „ dater vare der ikke gaaet over paa hin
 „ Side, dersom Britanerne vilde holde
 „ Mandtal? saaledes havde Tydskland ka-
 stet

„ stot Alaget af sig, endskiønt det beskyttedes
 „ kun af en Strøm, ikke af et Ocean: Hos
 „ dem vare Fødeland, Hustruer, Forældre;
 „ hos hine ikkun Gierrighed og Yppighed
 „ Krigens Aarsager: de vilde forsøge sig,
 „ som Julius Cæsar havde gjort, dersom
 „ Britannerne efterfulgte deres Forfædres
 „ Dyder: men de maatte ikke lade sig af-
 „ skrække ved en eller anden Træfnings Ud-
 „ fald: Glændige havde mere Hidfighed,
 „ mere Standhaftighed: selv Britanernes
 „ Guder ykedes alt over dem, og havde
 „ derfor bortskicket den Rømerske General,
 „ og havde derfor forviiist Armeen til en an-
 „ den De: De gjorde nu det som var det van-
 „ skeligste, raadførte sig: endelig var det
 „ ved saadanne Anslag farligere at gribes,
 „ end at vove.

Ved disse og deslige Ord opirrede ind-
 byrdes, grebe de samtlige til Vaaben, an-
 førte af Boadika et Fruentimmer af Kon-
 gelia Byrd; thi i Kommandoer giøre de in-
 gen Forskiel paa Kønnet. Efterat de havde
 overrumplet de i Castellerne adspredte Sol-
 dater, bestormede de Garnisonerne, og an-
 faldte Coloniet selv som Trældommens Sæ-
 de. Der blev ikke glemt nogen slags Grum-
 hed,

hed, som sejrende Barbarers Forbittrelse kan opfinde. Havde ikke Paulinus, saasnart han fik denne Provinzens Opstand at vide, kommet i en Hast til Hielp, saa havde Britanien været tabt. Men en eeneste Trefnings Lykke bragte dem til sin gamle Saalighed; dog bleve de fleste af dem ved at gjøre Modstand, som, fordi de vidste sig skyldig i Oprøret, og havde ellers personlig Frygt for General-Leutenanten, spaaede sig intet godt af ham.

Da denne ellers hypperlige Officier opførte sig fier imod de overgivne, og handlede, som en der udøvede en personlig Hævn, alt for haardt med dem; blev Petronius Turpilianus skicket over som en Mand der var forsonligere, og eftersom Fiendernes Forbrødelser ikke rørte hans Person, lættede at bevæge til Medynk. Han bragte alting i Orden igien, men vovede intet videre, og blev afløst af Trebellius Maximus.

Trebellius var imagelig, og havde ingen Erfarenhed i Krigen, holdt dog Provinzen i Aye ved en slags Artighed hvormed han regierede den. Barbarerne have ogsaa alt lært at tilgive smigrende Laster; og til Lykke faldt Borgerkrigene ogsaa ind, som
gave

gave hans Dovenskab en god Undskyldning. Men der kom Uenighed i Armeen, da Soldaten som var vandt til Felttog, ved Lediggang forfaldt til Overgivenhed. Efterat Trebellius ved Flugt og Skiul havde søgt at undgaae Krigshærens Forbittrelse, betlede han sig omsider paa en uanstændig og krybende Maade til Commandoet igien, og de gjorde ligesom en Pagt med hinanden, Armeen om at leve ryggesløs, Anføreren om at beholde Livet og Æren. Dette Oprør kostede intet Blod. Heller ikke gjorde Vertius Bolanus, som kom over imens Borgerkrigene endnu vedvarede, Britanien nogen Skade med sin Disciplin. Samme Træghed imod Fienderne, lige Overgivenhed i Leyren: kun at Bolanus var uskyldig, og havde ikke giordt sig forhadet ved nogen Forbrydelser, men skaffet sig Kiærlighed i stæden for Myndighed.

Men saasnart Vespasianus tilligemed de øvrige Romerske Provinzer og sit Britanien i Bold, da saae man store Generaler, ypperlige Soldater, Fiendernes Haab Formindsket. Strax i Begyndelsen indjagede Petilius Cerialis en Skræk,
da

da han angreb Briganterne, som holdes for den folkerigste Stat i den hele Provinz. Mange Trefninger, og undertiden blodige nok; og hvad han ikke overvandt af dem, bekrigede han dog. Certalis vilde have fordunklet enhver anden Eftermands Bestræbelser og Ære; men Julius Frontinus, en stor Mand, saa vit han maatte være det, holdt dog Byrden op og undertvang med bevræbnet Haand det mægtige og stridbare Silureiske Folk; omendskjønt han, foruden Fiendernes Rædsel, ogsaa havde Stædernes Banskæliheder at overvinde.

Dette var Britanniens Tilstand, saadan saae det ud med Krigen, da Agrikola alt over Midsommers Tid kom over. Soldaterne havde slaget sig til Sikkerhed, ligesom Feldtoget allerede var til Ende, og Fienderne lurede paa Lejlighed. Ordovicerne havde hørt for hans Ankomst oprevet næsten en heel Eskadron som laae paa deres Grændser. Ved denne Begyndelse var Provinzen bleven frye, og ligesom de ønskede Krigen til, saa biesaldte de Exemplet, eller lurede for at see den nye General-Leutenants Sindelag. Om.
end.

endstønt nu Sommeren var til Ende, Tropperne adspredte over Provinzen, og Soldaderne havde giordt sig Regning paa at ligge rolige i Aar: altsammen Omstændigheder som kunde forhale og hindre en nye Krig; saa besluttede Agrikola dog at lade det komme an paa en Hoved-Trefning, uagtet de fleste raadede ham at have allene et vaaget Øye med de Pladse som havde giort sig fordægtige. Han lod derfor de Romerske Faner, tilligemed en maadelig Hob Hielpetropper, rykke sammen; og eftersom Drdovicerne ikke torde vove sig paa slet Mark med ham, saa stillede han sin Armee i Slagtordning og rykkede lige op imod dem, selv i Spidsen af sine Folk for at opmuntre dem til at vise lige Mod i en lige Fare. Og da han havde oprevet Fienden næsten gandske, fattede han det Forsæt at bemægtige sig Den Anglesen, som jeg oven for har erindret, at Paulinus forniedelst hele Britaniens Rebellion blev hindret fra at besidde; eftersom han vel vidste, at man ikke maatte lade Rygtet kølnes og at Lykken af det hele Tog beroede paa Begyndelsens Udfald. Men, som det gaar naar man

man er tvivlsraadig, der var ingen Skibe & Beredskab; dog! Anførerens Fornuft og Standhaftighed satte over. Han tog udvalgte Soldater af Hielpetropperne som kiendte Baserne og forstode Landets Stik at svømme paa, hvorved de regiere baade sig og Gevær og Hæste, lod dem aflægge Bagagen, og sendte dem Fienden i saadan Gesvindighed paa Halsen, at denne som vændte paa Glode, paa Skibe, paa Hav, dannede af Forbauselse og Iroede, at intet maatte være svært eller uovervindeligt for Folk som saaledes kom i Krigen. Saa bade de om Fred og overgave Den. Agrikola ophøiedes til Skyerne, som den der strax ved sin Ankomst i Provinzen havde fundet Fornøielse i Arbejde og Farer, paa den Tid som andre bruge til at lade sig see, eller til at modtage smaa Høfligheder. Agrikola misbrugte ikke sin Lykke til Forfængelighed, og kaldte det hverken Tog eller Seyer, at have holdet Overvundne i Ave; ja han beærede ikke engang sine Bedrifter med Laurbærgrene. Men just ved at quæle Røgtet, udbredede han det, da enhver regnede over, hvad Haab han maatte gjøre.

E

fig

sig for Fremtiden, siden han havde holdt saa store Ting rause.

Imidlertid da han kiendte Provinzens Sindelag, og havde tillige lært af andres Erfarenhed, at der udrettedes lidet med Magt, naar Forhaanelse fulgte efter, foresatte han sig at oprykke Krigenes Aarsager. Begyndelsen gjorde han fra sig og sine og satte sit eget Huus allerførst Stranker, en Sag som for de fleste er ligesaa vanskelig som at regiere en Provinz. Ingen offentlige Sager besnydes ved Frigivne og Trælle, ingen Soldater foretraktes af privat Hengivenhed, eller efter Capitainernes Anprisning og Begiering, men den tielkæreste holdtes for den troeste. Ride vilde han alting, ikke randsage alting: smaa Forseelser saae han igiennem Sindre med, store straffede han alvorlig: fordrede ikke altid Straf, men tiere lod sig nøye med Fortrydelse: gav heller Embeder og Betieninger til dem som han vidste, vilde forvalte dem tilbørlig, end straffede de flette Betientere. De forhøvede Paalæg af Korn og Contribution lættede han ved at gjøre Byrderne lige, og ophævede hvad som var opfunden for at berige Betienterne
og

Dg var værre at taale end Paalæggene selv. Thi for at spotte dem lod man dem sidde ved deres egne tillukte Lader og nødde dem til at købe selv Korn af Dypebørsels Betienterne, og siden at sælge det igien for en vilkaarlig Ppris. De maatte gjøre Kysker snart til en, snart til en anden Kant af Landet, og til langt bortliggende Egne, saa at, naar en Bye havde Soldater i Winter-Quarteer hos sig, maatte den dog føre Provianten til Stæder langt derfra og af Byen; Følgen deraf blev, at det som de kunde haft alle paa rede Hænder, blev nogle Gaaes Binding.

Ved disse Misbrugs Dphævelse strax i det første Aar, omgierdede han Freden, som ved hans Formænds Skiedesløshed eller Overbærelse ikke mindre frygtedes end Kri-gen, med et herligt Rye. Men saasnart Sommeren kom, samlede han Armeen, roste de Soldater som bleve skikkelig ved Regimenterne, straffede dem som streisfede om, udsaae selv Stæder til Leyren, tog selv syn paa Moradser og Skove, og lod imidlertid Gienderne ingen Stæder i Roelighed, men plukkede dem idelig ved uformodentlige Streisferier. Dg naar han nu

havde skrækket dem nok, skaanede han atter, for at stille dem Fredens Yndigheder for Wyne. Ved denne Medfart bleve mange Stæder, som indtil denne Dag havde handthævet deres Frihed, bevægede til at give Gisler og aflægge al Fiendtlighed; men for at være desto sikkrere, lod Agrikola rundt omkring dem anlægge Casteller og Cordesgaler, og det med saa megen Overlæg og Forsigtighed, at der var nu intet Stykke af Britannien, som jo følede Romernes Overmagt.

Den følgende Vinter gik bort med de nyttigste Indretninger. Saalænge Folkenes levede adspredte og i Bankundighed, vare de altid færdige til Krig. For altsaa ved Bellsyster at venne dem til Roelighed og Orkesløshed, opimuntrede han dem personlig, hialp dem offentlig i at bygge Temple, Torve, Huuse; roste de villige, irettesat de sendrægtige. Saaledes blev Betvrelse efter Vre i stæden for Lov. Fremdeles lod han de Fornemstes Børn undervise i Fri-Konster, og foredrog Britannernes gode Hoveder for Gallernes Indsigt: Derved gjorde han, at de som nylig havde foragtet Romernes Sprog, tragtede nu efter deres
 Bes-

Bestalenhed. Derpaa kom endog vor Dragt i Qre, og den lange Riortel saaes overalt. Og efter Haanden skred man til La-
sternes Forzirelser, Gallerier og Bade og med Smag anrettede Gæstebude. Alt dette kaldte de Tosser Sædelighed, da det var et Stykke af deres Trældom.

Det tredie Geldtogs Aar aabnede nye Folkeslag, og Nationer lige indtil Laos Floden ødelagdes. Fienden ved denne Skræk afskyet dristede sig ikke til at pirre ved Armeen, endskjønt den ved grusomt Uvejr havde lidt meget: end mere, man havde Raaderum til at anlægge Casteller. Erfarne gjorde den Anmærkning, at aldrig nogen General havde vidst fornuftigere at betiene sig af Stædernes Belemligheder, og at aldrig noget Castel af Agrikola anlagt, enten med Bold var blevet indtaget, eller ved Accordt og Flugt forladt. Han lod dem gjøre idelige Udfald; thi for at kunne udholde en langvarig Belemling, forsynede han dem aarlig med Forstærkning. Saaledes gik Vinteren hen uden Frygt; enhver beskyttede sig selv, og Fienden kunde intet udrette, hvilket var nok for at bringe ham til Fortvivlelse, eftersom han meest var vandt til at oprette Sommerens Forlis

C 3

med

med Vinterens Tildragelser: Den gang blev han lige fuldt plaget Sommer og Vinter. Andre Officereres Bedrifter var Agrikola aldrig graadig efter at tilegne sig; en Capitain eller Ritmester, de havde alle i ham et upartist Vidne om deres Opførsel. Nogle sagde om ham, at han var noget bitter i sine Trettesættelser, og at saa mild han var imod dem som gjorde deres Pligt, saa barsk var han imod de Forsømmelige. For Resten naar hans Brede var over, saa var den over, man havde ikke nødig at frygte for Lumskhed eller hemmelig Grol af ham, han holdt det for anstændigere at fortørne end at hade.

Den fjerde sommer anvendtes til at tage i Besiddelse hvad man forhen havde giennemstreift; og dersom Soldaternes Mod og det Romerske Navns Ære kunde taale Grændser, saa havde man fundet dem i Britannien. Thi han drev sine Erobring indtil Gloderne Glota og Odotria, som drives et villostig Stykke tilbage ved to modsatte Havs Ebbe, og adskilles kun ved en smal Strimmel af Land, hvilken han den Gang lod besætte med Gvarnison. Saaledes havde man
den

den hele nærmere Bugt inde, og Fjenden var skaffet af Bøien ligesom til en anden De.

I den femte Campagne satte han over paa det første Skib, og tvang Folkeslag, som til den Tid vare ubekiendte, ved en lykkelig Trefning over den anden. Den Deel af Britanien som vender imod Irland, forsynede han med Tropper; mere i Haab end af Frygt. Thi eftersom Irland ligger midt imellem Britanien og Spanien, og ligger desuden beleiligt for det Galliske Hav, saa kunde den med Tiden tiene til at sætte en betydelig Handling paa Fode i den mægtigste Deel af Riget. Med Britanien sammenlignet er den kun liden, dog større end nogen De i det Midlandiske Hav. Landet, Luften, Indbyggernes Gemytter og Levemaade er næsten det samme som i Britanien. Dens Havne og Løffestæder ere formedelst Handlingen meest bekiendte. Agrikola havde optaget en af Folkets Næssekonger som i en Borger Opstand var jaget af Landet, og beholdt ham under Benskabs Skin hos sig til en Levlighed. Jeg har tit hørt ham sige, at Irland

med een Legion og nogle faa Hielpetropper kunde indtages og forfægtes, og at det vilde være gavnligt endog i Henseende til Britanien, dersom denne saae sig allevegne omgiben med Romerske Waaben, og ingensteds øynede Friheden.

I den siette Campagne, da han fik nyss om, at hele Nationer langt ud over Rodotrien vare i Bevægelse, og at Landevejene formedelsst Fiendtlige Tropper vare usikre, lod han først nogle mægtige Stæder som laae nærmere, udsponere ved Gloden. Det var et herligt Syn at see Gloden som af Agrikola allerførst blev brugt til at understøtte Landtropperne, følge disse efter, og Krigen at drives paa engang til Lands og til Vands. Man hørte tit i de samme Telte Godfolk og Ryttere og Mariner iblandthianden, drukkne af Vin og Glæde, enhver at ophøje sine Bedrifter, sine Eventyrer. Snart var det Skoves og Bierges Fælhed, snart Stormes og Bølgers Besværsligheder, snart et nyt land og nye Fiender, snart igien et nyt Ocean, som den brovtende Krigs-Mand fortalte om og lignede med hiinanden. Britanerne selv, som man af
de

de Fangne hørte, satte Flodens Syn i Skræk: nu var deres Havs Hemmelighed, sagde de, robet, nu var Overbundnes sidste Tilflugt hemmet. Beboerne af Caledonien grebe til Vaaben med stor Tilrustning, men større Rye, som det gaaer med ubekiendte Ting. Det han, de gik ikke mere forsvarsviis til Verks, men havde angrebet Castellerne. Og da man ikke var vandt til at høre dem udfordre Romerne, saa var den Skræk, dette Rygte forarsagede, saa stort, at nogle klogsynende Poltroner raadede Agrifola at gaae tilbage paa denne Side Boudrien, og heller gaae med det Gode, end lade sig jage ud.

Imidlertid erfarer han at Fienderne vilde brække ind i adskillige Colonner. At han altsaa ikke skulde overmandes af en talrigere Armee, som tillige kiendte Stederne, deelede han ogsaa sine Tropper i tre Deele, og marskerede saa. Da Fienderne merkede det, endrede de i en Hast deres Anslag, og angrebe med samlet Magt om Natten den niende Legion som den svageste af alle; og da Natten i Søvn og Forvirring var dræbt, brækkede de ind i Leyren. Alt strede de inden

for Forstændningen, da Agrikola, underrettet ved sine Speidere om Fiendernes Marst, følger dem i Hælene, og befaler de hurtigste af Ryttere og Fodfolk at springe bag til paa dem som de strede, derpaa samtlig give et Skrig af sig. Men Dagningens Skier røbede de blinkende Faner. Saa forfærdedes Britannerne over den dobbelte Ulykke; Romerne fik Mod igien, og sikke paa livet, fægtede de nu for Æren. Ja de brød endogsaa ind, og midt i de trange Porte af Leiren anrettedes et grunt Blodbad, til endelig Fienderne jages paa Slagten ved begge Hærers Rappen, da den ene vilde synes at have hiulpet, den anden ikke at have behovet Hielp. Havde ikke Moradserne og Skovene bedækket de Flygtende, saa havde den Seyer giordt Ende paa Krigen.

Gier over denne Seyervindings Rne, brouvtede Soldaten, at nu kunde hans Mod bane ham allevegne Vei: han vilde trænge ind igiennem Caledonien og ved en Træfning over een anden opdage omfider Britaniens Grændse. Den samme som nylig var varsom og flog, blev bag efter forboven og stortalende. Det er det ubilligste i Krigen: Lykken vil enhver tage
Deel

Deel i, Bandheld skrives paa en enestes Regning. Men Britanerne som tilskrev denne Hændelse mere en Slumpeløkke og Anførerens List, end Soldaternes Tapperhed, lode derfor Modet intet falde, men bevæbnede Ungdommen, bragte Hustruer og Børn i Sikkerhed, og stadfæstede Stædernes Forbund paa den høytideligste Maade. Og saaledes skiltes de ad, med Forbittrelse paa begge Sider.

Samme Sommer vovede en Batalion Usipier som var hverved ved Tyskland og skikket over til Britanien, et forbrovent og merkværdigt Stykke. Efterat de havde dræbt deres Chef og nogle Kommerste Soldater som vare stukne under dem for at lære dem Tieneste og ansaaes som deres Hovmestere, gik de om Bord paa tre smaa Fartøier, som de havde nødt Skipperne med Magt til at forlade. Den ene af disse kom tilbage igien, de to andre bleve som fordægtige, myrdet. De vare alt seilet et Stykke ud som et Bedunder, førend man fik Efterretning om deres Foretagende: siden dreves de hidst og her for Vinden og stødte til en Kyst af Britanien efter den anden, hvor de nødte Indbyggerne til at fægte med dem
for

for at forsvare deres Eyendomme, ofte Seyerherrer, undertiden slagne. Omfider geraadede de i saa yderlig en Trang, at de aad hinanden, først dem som var svagest, siden hvem Loddet faldt paa. Da de saaledes havde omflasket Britanien og sat Skibene til af Ukyndighed i Sehladsen, bleve de anseete som Røvere og opsnappede først af Svaberne, siden af Griserne. Nogle af dem bleve ved Slavehandelen bragte indtil vore Kyster og gjorde sig bekiendte ved Beretningen af en saa merkværdig Tildragelse.

I Begyndelsen af Sommeren fik Agrikola en Familie Sorrig, i det han mistede den Søn, han Maret tilforn havde avlet. Denne Ulykke bar han, hverken som de fleste tappræ Mænd, med en selvgjortt Galesløshed, heller ikke som en Kvinde, med Gleden og Klynken. Selv Krigen blev et Lindrings Middel for hans Smerte. Efterat han altsaa havde forudstikket Floden, for ved Landgang paa adskillige Steder at opvække en stor og uvis Skræk, satte han sig selv i Marsk med en læt Hær hvilken han havde forstærket med de tapperste af Britanerne hvis Troeskab han ved en langvarig Fred var

var forfikkret om; og langede til Bierget
 Grampium, hvor Fienden alt havde sat sig
 fast. Thi Britanerne, uden at nedslaaes
 ved den forrige Trefnings Udfald, og for-
 ventende Hevn eller Trældom, havde om-
 sider indseet at en fælleds Fare maatte af-
 værges ved Sandrægtighed, og derfor ved
 Gesandtiskaber og Forbund opbudet alle
 Byers Mandskab. Alt saaes over 30000
 Bevæbnede, og endnu strømmede hele Ung-
 dommen til og de som vare i en frisk og rø-
 rig Alderdom, store Krigsmænd, enhver
 prydet med sine Vrestegn: Da en ved
 Navn Balgacus som overgik de fleste Offi-
 cierer i Mod og Byrd, siges at have tilta-
 let den forsamlede Mængde som forlangede
 Trefning, i disse Ord:

„Saa tit jeg betragter Krigens Aarsa-
 „ger, og vor Nødtvængenhed, saa har jeg
 „stort Haab, at denne Dag og eders Eenig-
 „hed vil blive en Begyndelse til hele Bri-
 „taniens Frihed. Ingen af os er vandt
 „til Trældom; og der er intet Land mere,
 „hvor vi kunde søge vor Sikkerhed; ja
 „havet selv er usikkert, da den Rømske
 „Flode hænger os over Hovedet. Saa-
 „ledes blive Feldtslag og Baaben, som
 „ere

„ere Heltenes Vre, endog de Feiges stør-
 „ste Sikkerhed. I de forrige Slag som
 „med foranderlig Lykke ere leverede mod
 „Romerne, havde vores Landsmænd altid
 „et Haab og Tilstød i vore Næver; efter-
 „di vi, Kiernen af hele Britanien og der-
 „for gienste i dens inderste Helligdomme,
 „havde end ikke Dynene henvendte imod
 „Trællenes Kyster, og bevarede selv den
 „uskyldigste Deel af Legemet ubesmittet
 „fra Tyranniets Berørelse. Os de yder-
 „ste i Landet og sidste af Frihed, har selv
 „Rygters Krog og Bugt beskyttet indtil
 „denne Dag. Nu er Britaniens Grænd-
 „se opdaget; og alt ubekiendt ansees for
 „prægtigt. Men der er intet Folk mere
 „frem ad, intet uden Bølger og Skier,
 „og i Marven af Landet Romerne; For-
 „giæves tænke vi ved Lydighed og Sene-
 „lighed at undflye deres Hovmod. Rø-
 „vere af Handværk, da de ingen Lande
 „have mere at ødelægge, saa forstke de
 „endog Havet: Pengegierrige, er Kien-
 „den rig, ærgierrige, er han fattig. Dem
 „kan ikke Østen, ikke Vesten møtte: Det
 „ eneste Folk under Solen som med lige
 „Graadighed higer efter Rigdom og Ar-
 „mod.

„mod. Kane, myrde, bortføre under
 „falske Paaskud, kalde de Krigsbrug, og
 „naar de have giordt rydeligt, heder det
 „i deres Sprog Fred. Hvad er natur-
 „ligere, end at enhver elsker sine Børn
 „og Slegtninge over alting? men disse
 „berøves os ved Entrouleringer for at være
 „Trælle i fremmede Lande. Lad end vore
 „Hustruer og Søstre undgaaes at skæn-
 „des af kaade Fiender; de besmittes under
 „Navn af Venskab og Gæstefrihed. Vor
 „Guds og Formue have de bortført som
 „Brandtskat, vor Korn som Proviant;
 „vore Legemer selv slide de op ved For-
 „skandsninger i Skove og Moradser, un-
 „der Hug og Skieldsord. Fødte Trælle
 „sælges eengang og underholdes endda af
 „deres Herrer; Britanien kjober sin Træl-
 „dom daglig, føder den daglig. Og lige-
 „som de nyeste Slaver i en Familie ere
 „deres egne medslavers Gætte, saa kom-
 „mer Ndelæggelsen omsider til os, efter-
 „at hele Jorden er giordt til en eeneste
 „Slavefamilie, blot fordi vi som nye skal
 „være de gamle Trælles Spot og For-
 „haanelse. Thi vi have intet Ploveland,
 „ingen Metalminer, ingen Havne, hvor-
 „„til

„til man kunde giemme os. Vi have
 „intet uden Mod og Fierhed; men disse
 „Dyder see Tyranner ugierne hos Under-
 „saatter: og jo sikkere vor Fierhed og
 „Forborgenhed gjør os, desto mistænkte-
 „re ere vi.

„Da I altsaa intet Haab have om
 „Naade, saa tager engang Mod til Jer,
 „baade I som elske Livet, og I som elske
 „Æren. Have Briganterne, under en
 „Qvindes Anførsel, kundet afbrænde et
 „Colonie, bestorme en forskandset Løyer,
 „og dersom Lykken ikke havde giordt dem
 „skiodesløse, afkaste Mæget; skulde da ikke
 „vi, som aldrig have været slagne eller
 „yndungæde, og som ikke fægte for en
 „føye Tids Frihed, strax ved første An-
 „greb vise, hvad Mænd Caledonien har
 „giemt sig til Nødsfald? tænke I, at
 „Romerne ere ligesaa kiække i Krig, som
 „de ere overgive i Fred. Ved vor Riv
 „og Uenighed store, gjøre de Fiendernes
 „Feil til deres Krigshærs Ære; en Krigs-
 „Hær samlet sammen af de forskielligste
 „Folkeslag, hvilken, ligesom Lykken holder
 „sammen, saa vil Ulykken adsprede dem.
 „Uden I maaskee tænke, at det er Trost

„og

„og Kierlighed som holder Gallerne og
 „de Tydske og — jeg blues ved at sige
 „det, de fleste Britanner, som nu laane
 „deres Blod til fremmede Tyraner, men
 „som dog længer have været Fiender end
 „Trælle? Frygt og Skræk er det som
 „holder dem, svage Kierligheds Baand:
 „sønderriver man dem, saa skal de be-
 „gynde at hade, som høre op at frygte.

„Alle Seyerens Tilskyndelser ere for
 „os. Ingen Hustruer sætte Mod i Ro-
 „merne, ingen Forældre ville bebreide
 „dem deres Flugt, de fleste have enten
 „intet, eller et fremmed Fæderneland:
 „det er nogle faa Battallioner, som skiel-
 „vende af Uvidenhed gabe omkring paa
 „Himmel, Hav, Skove, altsammen
 „fremmet for dem; denne Haandsfuld
 „have Guderne ligesom foldet og bundet
 „for at levere os i Hænderne. Forfær-
 „des ikke ved et forfængeligt Syn: det
 „glimrende Guld og Solv tiener hverken
 „til at bestierne, eller til at saare. Midt
 „iblandt Fiendernes Battallioner skal vi
 „finde Forstærkning for os: Beitannerne
 „skal indsee at de have samme Inter-
 „esse som vi, Gallerne skal ihukomme deres

„ forrige Frihed: Tydsterne skal forlade
 „ dem, ligesom Ufipperne nys gjorde. Vi-
 „ dere have vi intet at strækkes for: Tom-
 „ me Casteller, Colonier af Gamle, mis-
 „ fornøiede og ueenige Byer, hvor den ene
 „ Deel ugierne adlyder, og den anden ty-
 „ rannisk byder. Her er Anfører, her er
 „ Armee; hidset Contributioner og Metal-
 „ Gruber, og andre trællendes Straffe.
 „ Disse at forevige, eller strax at hævne,
 „ beroer paa dette Feldtslag. Gaaer hen
 „ i Striden og haver saavel eders For-
 „ fædre som eders Efterkommere for Dyne.

Talen blev optaget med Fryghed og
 Barbarisk Sang og Støn og uordentlig
 Skrig. Alt saae man de Forrovenste
 samle sig Hobevlis og Beværerne blinke,
 da Agrikola, endskjønt hans Soldater vare
 glade og fyrrige nok af sig selv, dog all-
 gevel tiltalte dem saaledes:

„ Det er nu otte Aar, Kamerater,
 „ siden I ved det Romerske Riges Hæld,
 „ ved eders egen Troskab og Tieneste over-
 „ vandt Britanien. Saa mange Toge,
 „ saa mange Trefninger vi have vovet
 „ sammen, have vi dog ingen Tid, hver-
 „ ken jeg fortrydt paa Soldater, eller
 „ I

„J paa Anfører, hvad enten det galdt
 „om Tapperhed imod Fienden, eller saa
 „got som imod Naturen selv om Taal-
 „modighed og Møye. Derfor have vi da
 „ogsaa overskridt, jeg de forrige General-
 „Lieutenanter, J de forrige Krigshærsers
 „Grændser, og have sat paa Britaniens
 „Ende, ikke i Ord og Rye, men med
 „Troppe og Telte. Vi fandt og un-
 „dervang Britanien tillige. Jeg horte
 „de tapperste blandt eder, naar J frem-
 „pedes med Moradser eller Bierge og
 „Skove, at raabe i Geledderne: Naar
 „skal vi faae en Fiende? naar en regulair
 „Armee? nu komme de, uddrevne af deres
 „Stiubl; eders Ønsker ere opfyldte og
 „eders Mod har Lejlighed at vise sig.

„Alle Omstændigheder ere os gunsti-
 „ge, naar vi beholde Seyeren, men imod,
 „om vi overvindes. Thi ligesom det er
 „en Vre for os, saalænge vi gaae frem
 „ad, at have tilbagelagt saa stort et Styk-
 „ke Vej, at have gienneintrængt Skove,
 „sat over Moradser; saa er det samme,
 „som i Dag er vor største Lykke, det
 „farligste for os om vi Angte. Vi have
 „ikke den samme Kundskab om Landet,

„vi have ikke den samme Forraad paa
 „Levnetsmidler; men Nærver og Baaben
 „have vi, og i dem alt. Hvad mig an-
 „gaar, saa har jeg for længe siden an-
 „taget som afgjort, at hverken Solda-
 „ter eller Anfører have Ryggene sikke.
 „Bedre derfor at døe med Ære, end at
 „leve med Skamme; allerhelst da vor Liv
 „og Ære beroer paa en og den samme
 „Sag, og det vil blive en slags Roes
 „for os at have ladet Livet paa den yder-
 „ste Grændse af Naturen og Verden.

„Dersom det var nye Nationer og
 „ukjendte Krigshæerer som J havde at
 „fægtes med, saa vilde jeg opmuntre eder
 „med de andre Armeers Exempler; nu
 „behøve J ikkun at giennemgaae eders egne
 „bedrifter, at adspørge eders egne Dyne.
 „Det er dem som i Fjor havde stiaalet sig
 „til om Natten at anfælde en eneste Le-
 „gion, og som J dreve paa Flugten ved
 „et Skrig; det er dem som af alle Bri-
 „tanner best kunne løbe, og derfor leve
 „de saa længe. Ligesom de der trænge
 „igienneim Skove og Krat behøve Magt
 „og Modstand for at jage de modigste
 „Dyr, men skrække de bange og svage
 „blot

„ blot ved deres Støi og Allarm; saale-
 „ des ere de fiækkeste Britaner for længe
 „ siden fuldne, til overs er kun et Antal
 „ af Feige og Frygtagtige. Og tænker
 „ ikke at disse, fordi I omsider have fun-
 „ det dem, sætte sig til Bærge; nej, da
 „ de mærkede at Raden tilsidst kom til
 „ dem, have de i den yderste Angest naglet
 „ sig fast her, for at forskaffe eder en smuk
 „ og ærefuld Geyer. Giorer Ende paa
 „ de Britaniske Feldtog, kroner halvtred-
 „ sindstyve Aar med en stor Dag, over-
 „ beviser Fædernelandet, at man aldrig
 „ har kunnet tilregne Armeen, enten Kri-
 „ gens Ophold eller Rebellionernes Aar-
 „ sager.

Imens Agrikola endnu taledede, viste
 sig tydelig Soldaternes Iver, og da han
 havde hørt op, fulgte en almindelig Glæ-
 de, og enhver løb i Bevær. Saa modige
 og fyrige stillede han dem i Slagtordning,
 saaledes at det auxiliaire Fodfolk som ud-
 gjorde 8000 Mand, kom i Midten, og
 3000 Mand Rytterie af samme bedække-
 de Fløene. De Romerske Tropper bleve
 staaende foran Leyeren, baade for at for-
 herlige Geyeren, ifald den uden Romersk

Blod tilfægtedes, og for at komme de andre Tropper til Hielp, ifald de bleve slagne. Britanerne havde posteret deres Armee baade til Syn og Skrak paa høye Steder, saaledes at den første Batallion stod neden under paa Sletten, siden de andre, en efter den anden, ligesom i en Riede langs ad Rygaingen af Høyen: Midten af Marken var fuld af stovende og færende Krigsvoane og Ryttere. Agrikola af Frygt at Stenden som var ham i Mængde overlegen, maatte ansalde ham baade for fra og fra Siderne, udvidede sine Geledder, og omendskiont Fronten derved vilde blive tyndere og de fleste raadede ham at forstærke sig med romerske Tropper, saa fulgte han dog sit Naturel, som var at være ligesaa fuld af Haab, som ferm i Modgang; han steg af sin Hest og satte sig til Gode i Spidsen af sin Armee.

I Forstningen skeete Angrebet i en Afstand. Britanerne som hverken manglede Mod eller Behændighed, vidste ved deres lange Sværd og korte Skiolde at undgaae eller afvarere vores Rastespyd, og paa deres Side at overgyde os med en Regn af Pile; indtil Agrikola fik tre Batalioner Batta-

Battaver og to Battallioner Tongrer til at gaae dem paa Livet og nøde dem til Haandmængsel. Denne Maade at fægte paa vare disse fra gammel Tid øvede i, og Fienderne formedelsst deres sinaa Skiolde og uhyre Sværd uskikkede til; thi Britanernes stumpe og butte Raarder kunde ikke bruges til at gaae paa Livet og fægte i et engt Rum med. Saasnart Bataverne begyndte at vørle Stød, slaae med Skiolde, skramme Ansigterne, og, efterat de havde forjaget dem som paa Sletten havde giordt Modstand, rykkede op med Batalionerne ad Høyene; saa blandte vore øvrige Tropper sig af Alvindsyge og Hidsighed med i Striden, og nedsablede hvor de først kunde komme til. De fleste lod man ligge halv døde eller gandske ubeskadte; saa ilede man med Seyren: Imidlertid kom det fiendtlige Rytterie ansættendes, og Stridsvognene blandede sig i Godfolkets Trefning. Dette opvækkede vel i Begyndelsen en nye Skræk; men de kunde ingen Vey komme formedelsst det tæt sammenproppede Godfolk og Steder-nes Ujevnhed; og det saae ikke ud som et Rytterie fægtede, eftersom de bleve hæn-

gendes paa et Sted og dreves fort med
 samt deres Hæste: tit saae man adspredte
 Vogne og løbse Hæste nedtræde deres
 egne kryds og qværs, ligesom Frngten drev
 enhver. Britanerne som hidindtil, uden
 at indlade sig i Fægtningen, havde sat
 stille paa Toppen og rolig foragtet vores
 Taaehed, begyndte nu efter Haanden at
 bevæge sig og omringe Seyervinderne bag
 fra. Men Agrikola som befrygtede just
 dette, havde gienit fire Esquadroner Ryt-
 terie til saadan en Skynding, hvilke han
 nu satte disse imod. Jo vildere Rytteriet
 satte an, destohæftigere flygtede Fienden.
 Saaledes faldt Britanernes Anslag paa
 deres egne Hoveder, og Rytteriet blev
 commanderet at giøre et Sving fra Fron-
 ten og angribe den fiendtlige store Ar-
 mee paa Ryggen. Ja da fik man et fældt
 og skræksomt Syn at see paa de aabne
 Marker. Man forfulgte, saarede, tog til
 Fanger og myrdede disse igien, naar andre
 faldt i Hænderne. Ligesom Fienderne vare
 findede til, saa saae man snart Klynger
 af Bevæbnede som lode sig forfølge af
 en Nævefuld, snart Ubevæbnede som satte
 sig til Bærge og frivillig kastede sig i
 Døden.

Døden. Allevegne Grevær og døde Lege-
mer, og lasede Ledemod og blodig Jord;
og undertiden selv hos overbundne Spor
paa Forbittrelse og Rækhed. Da de kom
Skovene nær, samlede de sig og omrin-
gede de forreste af vores som forfulgte alt
for hidsig og kiendte ikke Egnen. Havde
ikke Agrikola allevegne udskicket stærke og
lette Esquadroner ligesom paa Spor, og
hvor Bøene vare enge, ladet endeel af
dem uden Hæst, men hvor Skovene vare
tynde, til Hæst sætte igiennem; saa havde
hans Armee gandske vist faaet et eller an-
det Stød af al for megen Selvtillid. Men
da de saae en ordentlig Armee med sluttede
Geledder følge efter igien, saa toge de
Flugten, ikke Truppevis som tilforn, hel-
ler ikke ventende efter hinanden, men en
hidst, en anden her søgte de af Bøen hvor
de allerlængst kunde komme. Nat og Træt-
hed gjorde Ende paa Forfølgelsen. Af Fien-
derne bleve til 10000, af vore 340, blandt
hvilke Ritmesteren Aulus Attikus, som for-
medelst Ungdoms Hidsigheid og hans Hæ-
stes Modighed faldt Fienden i Hænder.

Det var en gladelig og indbringende
Nat for Geyrherrerne. Brittanerne irre-

de om, Mænd og Qvinder jamrede i hinanden, flebte de saarede, paakaldte de heele, forlode Huusene og satte selv Ild paa dem af Forbittrelse, udvalgte skulte Steder og forlode dem strax igien, overlagde nogle Raad med hinanden, fattede derpaa Haab, undertiden bristede i Graad ved at see deres Børn, tiere opirredes; og det var bekiendt nok, at nogle ligesom af Medynk dræbte Hustruer og Børn grusomt. Den næste Dag aabnede Seherens Fordeele endnu mere: øde Taushed over alt, Høylene forladte, Huusene i Røg langt fra, ingen Speiderne i Møde. Da man altsaa ingen visse Spor kunde faae paa Fienderne, eller erfare at de nogen Steder samlede sig, naaet man paa alle Kanter udfikkede Speidere; og Sommerens Ende som alt var for Haanden, ikke tillod at adsprede Krigen, saa førte han Armeen over paa Horesterne Grændser. Da han der havde modtaget Gidsler, befalede han sin Admiral at omseyle Britanien: dertil blev givet ham fornøden Mandskab, og Skræk var gaaet i Forvejen. Selv marskerede han langsom med Gudsolket og Rytteriet, for ved Marskens Forhalning selv at indiage

Skræk

Skræk i de nye Nationer; og gik saa i Vin-
 terquartere. Til samme Tid lagde Floden
 efter en lykkelig Seilads i Havn ved Tru-
 tisi, efterat den havde pløjet den hele nær-
 mere Kyst af Britanien.

Beretningen om disse Tildragelser tog
 Domitianus imod, efter sin Sædvane, med
 glad Ansigt og beængstet Hierte; endskiønt
 Agrikola havde vel vogtet sig for alle pra-
 lende Udtryk som kunde forstørre dem. Rey-
 seren vidste selv, at man unlig havde svot-
 tet over hans opdigtede Germaniske Tri-
 umph, da han havde tilhandlet sig Slaver
 og ladet dem udflæde som Fanane: nu der-
 imod var det en sand og stor Seyer, som
 forkundedes af et almindeligt Rygte, og be-
 kræftedes ved saa mange tusinde Fienders
 Død. Det gjorde ham meest angst, at
 en privat Mands Navn ophøvedes over
 Forstens: hvad hialv det at have undertrykt
 Bøstalenhed og fri Konster, naar en anden
 bemægtigede sig Soldateræren? andre For-
 tienester kunde nogenledes skreintes, men
 en god Anførers Fortieneste tilhørte Kro-
 nen. Dvælt af saadanne Betyrninger,
 og, til Tegn paa glubste Anslag, forneyet
 med at holde dem hemmelige, holdt han
 for

for nærbærende Tid raadeligst at sætte Had
 tilside, indtil Rygkets første Heede og Krigs-
 Hærens Yndest kølledes; thi endnu var
 Agrikola i Britanien med Tropper. Han
 lod ham derfor i Raadet tildomme trium-
 phalske Ornamentter og Crestotte og hvad
 som ellers gives i Steden for Triumph; ved
 hvilken Leilighed han sagde meget til hans
 Koes, og lod desuden udsprede den For-
 modning, at Syrien som den Gang var
 ledig ved Altilius Rufus's Død og gienktes
 til de anseeligste Personer, bestemmedes for
 ham. De fleste troede, at der var sendt en
 frigiven af Keyserens fortroligste Redska-
 ber til Agrikola, som havde medbragt ham
 Patentet paa Syrien, men med den Ordre
 at levere ham det ifald han endnu skulde
 være i Britanien; og da denne Frigivne
 mødte Agrikola i Strædet, skal han, uden
 engang at have talt til ham, være gaaet
 tilbage igien: om nu dette er sandt, eller
 digtet og sammensat efter Syrstens Tænke-
 Maade. Imidlertid havde Agrikola afle-
 veret Provinzen rolig og sikker til sin Ester-
 mand; og at hans Ankomst til Staden,
 forinedelst den Mængde Mennesker som vil-
 de komme ham i Møde og efter Sædvane
 ind;

indføre ham, ikke skulde falde i Dynene, skyede han alle Qresbevisninger, kom om Natten i Byen, om Natten paa Slottet, hvor Keyseren modtog ham med et kolt Kys uden at tale noget, og siden tabtes han imellem de andre Trælle.

Men for ved andre Dyder at dempe det Krigsmands Navn som er ilde lidt i Fredstid, affecterede han i alle Stykker et roeligt og borgerligt Liv, i Klædedragt tarvelig, i Ord ydmyg, naar han gik ud fornøyet med en eller anden Vens Selskab. Saa at mange som ere vandte til at sætte Pris paa store Mænd efter udbortes Glands, naar de kastede Dynene paa Agricola, søgte den Mand som Rygtet havde sagt saa meget om, saa indsaae den rette Marsag. I denne Tid blev han idelig anklaget og undskyldt hos Domitian; begge Deele fraværende. Marsagen til denne Fare var ingen Forbrydelse, eller nogens Klagemaal over Fornærmelse, men en Fyrste som var en affagt Fiende af Fortienester, og Mandens Qre, og det værdsatte Slags Fiender, rosende, Benner eller Fiender. I sig selv faldt saadanne Tider ind
for

for Staten, at Agrikola ikke kunde for-
 ries: saa mange Hærer mistede ved An-
 førernes Ubesindighed eller Feighed i Moes-
 sien, Dacien, Germanien og Pannonien:
 saa mange Officierer med saa mange Ba-
 tallioner i Beleyringer tagne til Fanger:
 nu var det ikke Rigets Grændsestiel eller
 en Aælbred, men Legionernes Vinterquarte-
 rer og hele Provincer som man var i Frygt
 for. Da saaledes en Ulykke fulgte over
 den anden, og det heele Aar var ikke an-
 det end en Riede af Mord og Nederlag,
 saa hørte man i alles Munde Agrikola
 paaæskes som Anfører, hvis Fyrighed,
 Standhaftighed og Krigs Erfarenhed en-
 hver sammenholdt med hines Dummhed og
 Angest. Der er ingen Tvivl paa, at jo
 Kæmperen selv fik ondt i Dret af denne
 Tale, som han idelig maatte høre af sine
 Frigivne, hvoriblandt de beste af Rier-
 lighed og Troskab, de fletteste af Ondskab
 og Ubindsyge ophidsede Fyrsten som af
 Naturen hældede til det værste. Saa-
 ledes reves Agrikola hovedfuls hen paa den
 farlige Vrens Spidse, baade ved sine Dy-
 der og ved andres Laster.

Nu

Nu var det Aar kommen, da han skulde kaste lod om Proconsulatet i Ahen eller Afrika; men det Vord som mlig var steet paa Civica, tillod hverken Agricola at fattes Raad, eller Domitian Exempel. Nogle kom til ham som kiendte Tyskens Tanker, og spurgte ham som af sig selv: om han havde i Sinde at modtage et Gouvernement? de begyndte uden om med at rose Stilhed og Rolighed, siden tilbød de ogsaa deres Tieneste i at understøtte hans Undskyldning hos Kejseren; omfider gjorde de ingen Hemmelighed mere, men nødte ham baade ved Formaninger og Trudsel til Domitian. Kejseren som alt var færdig med Forstillelse og belaved paa Stierhed, hørte paa hans Bønner og Undskyldninger, og da han havde samtykket, tog han imod hans Taksigelse: saa lidet rødmedes han over sin Belgiernings Banngætte. Imidlertid gav han ikke Agricola den Pension som pleyede at tilbydes en Creproconsul, og som han selv havde undt nogle andre: om han nu stødte sig over at han ikke forlangede den, eller og af Samvittighed, at han ikke skulde synes at have tilkiøbt sig hvad han havde forbudet. Det menneskelige Gemyts

Cata-

Character er at hade den man har fornærmet; men saa læt Domitian af Naturen kunde forbittres, og jo uformærktere, desto uforsonligere forbittres, saa vidste Agricola dog ved sin Sagtfærdighed og Klogskab at tilfredsstille ham; thi han var ikke af de Folk som ved Gienstridighed og en unyttig Friheds-Joren trodse sig Grev og Død til. Vider derfor J som ikke have i Skik at beundre uden Utilbørligheder, at der endog under flette Tyrster kunne være store Mænd, og at Fønelighed og Beskedenhed, forbundne med Glid og Tyrighed, kunne opnaae de samme Fortienester, som andre søge ved en forfængelig Død og ved at styrte over Huler og Bakker, til ingen Nytte for Fædernelandet!

Hans Liges Ende var græmmelig for os, sørgelig for hans Venner, og selv for Udlændinge og Ubekiendte ikke uden Bekymring. Endog Almuen og hint stundesløse Folk, kom idelig til hans Huus og stak Hovederne sammen paa Torve og i Selskaber: ingen fik Agricola's Død at høre, som enten glædte sig, eller skræk glemte den. Minken blev større ved det almindelige Rygte, at han var taget af Dage ved Forgift. Jeg
 tør

tør intet paastaae med Bished; imidlertid lod Kense-
ren flittigere spørge til ham end
Syrsterne pleye, og skillede idelig af hans
fornemste Frigivne og fortroligste Løger:
om det nu var af Omhu, eller af Nys-
gierrighed. Det vidste man ogsaa, at
den Dag han døde, vare der ligesom udsatte
Poster for fra Tid til anden at melde Ken-
seren, ligesom Sygdommen tog Over-
haand; og ingen troede at man havde
skyndt sig saa meget med at bringe ham
en Tidende som han ugierne hørte. Imid-
lertid, da ingen Had mere kunde have
Sted, og han af Naturen var mere op-
lagt til at skule Glæde end Frygt, stille-
de han sig hiertelig bedrøvet an. Og det
er bekiendt nok, at da han havde læst
Agrikolas Testament, hvor efter Kense-
ren skulde gaae i lige Arv med hans Hu-
strue og Datter, glædede han sig derover
som over en Gæde ham var vederfaret:
saa forblindet og fordervet var Gennytten
ved uophørlige Flatterier, at han ikke ind-
saae at en god Fader aldrig indsetter til
Arving, uden en slet Syrste.

Agricola fødtes, da Caligula tredje Gang var Consul den 13 Juni, og døde i sit 56de Aar den 23 August, i det Aar da Collega og Priscus vare Consules. Dersom Efterkommerne have Lyst at kende hans Person: saa var han ikke saa stor, som vel proportioneret: ingen Rierlingagtighed i hans Mener, og dog megen Yndighed: det første man dømte naar man saae ham, var at han var en from, det andet at han var en stor Mand. Endskjønt han blev henrevet midt i sine rerigste Aar, saa har han dog, efter hans Lykke at dømme, opnaaet den høyeste Alder. Thi baade havde han eyet alle de sande Gorderdele som bestaae i Dyder, og af timelig Lykke, hvad kunde Forsynet skienke høyere, end Consulat og Triumph? Overmaade Rigdom forlangede han ikke, han havde den som var anseelig nok. Ogsaa det bør regnes ham til Lyksalighed, at han, uden at lide noget Skaar i sin Værdighed, da hans Roes stoed i fuld Flor, da hans Svogre og Venner vare i Velstand og hans Datter

og

og Hustrue endnu levede, undskydede den tilkommende Tid. Thi endskönt jeg hørte ham ønske og spaae sig at opleve disse Lyksaligheds Aar, og at see Trajan paa Thronen, saa bragte han dog den mægtige Trøst med sig i Graven, at han havde sluppet for Domitians sidste Leve Tid, da han ikke mere i Stødetal, men uophørlig og ligesom med et Hug myrdede Friheden. Agricola saae ikke Raadhuset belejret, og Raadet fangen, han saae ikke saa mange af de anseeligste Mænd myrdede i eet Blodbad, saa mange af de fornemste Damer forviste af Landet og flygtende. Pretuleren Carnus Metius var endnu ikke bekiendt uden af een Seyer; Messalin lod sig endnu kun høre saa smaat i Keiserens Residens, og mod Massa Vibius var det alerede den Gang anlagt Sag. Strax derpaa førte vi Helvidius med vore egne Hænder til Fængslet, vi saae Maurikus og Rustikus landflygtige, vi saae os overfælt med Senecio's uskyldige Blod. Saa grum Nero var, saa vendte han dog Dynene fra de Grusomheder, han

E 2

befa.

befalede: under Domitian bestod den fornemste Deel af vor Elendighed i at see og sees, da man hemmelig optegnede vore Sukke, da hint glubste Besigt, og den Blussen hvormed han beværnede sig imod Skamfuldhed, var tilstrækkelig til at bemærke saa mange Menneskers blege Kinder.

Ja Infsalig er du Agrikola, ikke alene formedelst dit ærefulde Liv, men og formedelst din belejlige Død! Som de fortælle der have hørt dine sidste Ord, tog du imod Døden med Standhaftighed og Glæde, som den der gjorde sit til at lætte Fyrstens Samvittighed. Men jeg og din Datter, foruden den Græmmelse at see os berøvet en Fader, føle vor Smerte derved forøget, at det ikke har maattet forundes os at være hos dig i din Sygdom, gaae dig til Haande med Pleining, og mættes af dit Alsyn og dine Favnetag. Jeg kunde i det mindste have modtaget din sidste Villie, som jeg skulde have dybt indprændtet i mit Hierte. Dette er vor Sorg, vor Krænkelse:

kelse: for os har du, formedelst saa lang en Skilsmisse, været tabt fire Aar tiligere. Uden tvivl har den beste Moders, din elskværdige Hustrues Omfarg intet ladet dig saune, som kunde lindre din Sygdom og forhærlige din Død; men dog feilede Vore Taarer ved din Grav, og dine døende Øyne have savnet noget.

Dersom der er nogen Plads for dydige Aander, dersom de Viſe have Ret, at store Siæle ikke udslukkes tillige med Kroppen, saa hvil rolig, og kald os din Familie fra skrøbelig Længsel og arindagtig Klynken til at betragte dine Dyder, som det er Synd at beklage eller sørge over. Lad os heller ære dig ved Beundring, end ved forgiengelige Mindesmærker. Det er den sande Ære, det er den Kierlighed som de fortroligste Venner kunne yde. Det skal jeg ogsaa formane din Datter og Hustru, saaledes at ære en Faders, saaledes en Mands Minde, at de flittig overbeye hos sig alle hans Gierninger og Ord, og heller giemme sig Aftryk af hans Siæl, end af hans Legeme. Ikke

at jeg forkaster Billeder af Marmor eller
 Erh, men fordi Personens Afbildnin-
 ger ere ligesom Personen selv, skrøbeli-
 ge og forgiengelige: Sjælens Afbildning
 er evig, den kan man ikke træffe og ud-
 trykke i en fremmed Materie, men i sine
 egne Sæder. Hvad vi have elsket af
 Agrikola, hvad vi have beundret hos ham,
 vedbliver i Menneskenes Ihukommelse,
 i Tidernes Evighed, i Verdens Rygte;
 thi mange af de Gamle skal Forglem-
 melsen begrave i en evig Nat, Agrikola,
 her affskildret, skal leve hos Efter-
 slægten.

Kritiske

Kritiske Anmerkninger.

G. II.

Daglig dags gjør Herredømmets Aag lættre. Zea beholder den sædvanlige Læsemaade: *Facilitas imperii*, hvilket jeg holder for bequemmere end *felicitas imperii*, som andre læse. Det er vel ikke Forsatterens Hensigt over hovedet at ophøve Trajans Regiering, men at rose det hos ham, som han nylig havde rost hos Nerva og sabnet hos Domitian, den Konst at foreene Herredømme og Frihed, som en Romer i gamle Dage ikke kunde rime sammen. Cicero vilde ventelig have kaldet det *dominium*, og ikke *Imperium* eller *principatus*; men Voress betiener sig af disse læmsældigere Ord for ikke at støde saa mild en Regent, som Trajan var.

G. 15. Kun at en god Kone er Mand til saa megen større Ære etc. I Originalen heder det: *Nisi quod in bona uxore tanto major laus, quanto in mala plus culpæ est.* Dette Sted hører uden Tvivl til de qvintessentierede Tanker som Forsatteren har sat alt for meget paa Skruer, og som derfor taale allehaande Udsæggelser. Man maa beholde major, eller forandre med *Lipsius minor*, saa kommer en lige god Mæening ud; og det pleyer gemenlig at være et vist Zean til, at hverken den ene eller den anden Læsemaade er den rette. Ablancourt oversætter: *Si une bonne femme n' estoit d' autant plus à estimer qu'elles sont plus rares.* Men hvem har sagt ham det?

S. 17. Agrikola holdt Maade og tvang sin Hidsighed etc. Dette Sted synes noget dunkelt; men det faaer et Lys, naar man sammenligner det med de Steder hvor Agrikola beskrives noget bitter i sine Trettesættelser, it. heller at fortrøne end at hade S. 38., og et andet Sted hvor hans Sagtsfærdighed og Kloaskab imod Domitian roses. S. 64. Disse Tre ere slet ikke stridige, men udgiøre en Karakter som viser Tyrighed hvor den behøves, og Sagtsfærdighed hvor man seer at der intet udrettes med Magt. Og det meener jeg just siges paa dette Sted med: Han var anført til at blande det nyttige med det anstændige. Man behøver saaledes ikke med Ablancourt at giøre Sproget nogen Vold, ved at trekke Euam til Provincen og forklare det: Han dempede Provincens Hidsighed; allerhelst da vis og ar-
dor ere alt for lemfældige Ord imod ferocia, og maa nødvendig gaae paa noget andet end dette sidste.

S. 18. Agrikolas Dyder have haft Tid til at speile sig i andre: Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Jeg forandrer intet i Texten, men anseer dette som en Nebentanke, der falder Forfatteren ind, i det han taler om to saaa forskellige Gouverneurer som Volanus og Cerialis vare, der altsaa ikke staaer i nogen nøiere Sammenheng med den efterfølgende end med den foregaaende Tanke.

C. 27. Ret ligesom det var kun for Sæderne landet — thi hvor mange Soldater — dersom Britannerne vilde holde Mantal. I Latinen heder det: *Abstrahi liberos, injungi dilectus*, tanqvam *mori tantum pro patria nescientibus*: qvantum enim *traussisse militum*, si sese *britannii* numerent? Dette Sted oversætter Ablancourt og med ham alle jeg endnu har seet: *Une partie de leurs malheurs estoit de servir à de lâches tyrans, qvi prenoient leurs biens, ravissoient leurs enfans, violoient leurs femmes*: (Denne sidste Tanke skienker Oversætteren Tacitus, og udelader verimod en anden som han har: *Injungebantur dilectus*:) parce qu'on estoit capable de tout souffrir hormis une mort genereuse. Qve s'ils vouloient considerer leurs forces, les ennemis se trouveront en petit nombre; jeg tænker dersom ved *militēs* skulde forstaaes Romerne som vare gaaet over til Britannien, hvis Næves fuld Britannerne foragte imod deres egen Mængde, saa maatte det hede: *quantulum enim militum*, og ikke *quantum*; foruden at det enim saaledes ikke ret sammenbinder. Derimod giver det en beqvem Forstand, naar man trækker *tantum* til *pro patria*, og ikke til *mori* — *mori tantum pro patria nescientibus*, og forstaaer ved *militēs* Britannerne selv som udfreves og overskiftedes for at tiene ved de Romerske Armeer i Tyskland, Gallien og andre Steder (see Tac. histor. 1, 70.) Saaledes henger alting saa ordentlig sammen som det bør i et Sted der bestaaer af lutter afbrudte Tanker.

S. 36. At der var nu intet Stykke af Britannien som jo sølede Romernes Overmagt. Man behøver ikke at forandre Texten: *Nova er* saa meget som *integra, bello non lacescita*.

S. 40. I den sierte Campagne etc. Jeg læser: *Amplas civitates — sitas — prius classe* etc. Saa meget jeg har været nødt til at rive den heele Periode af Lave, for at gjøre den forstaaelig, saa har jeg dog intet tilføjet som jo findes i Texten.

Sammenst: drukne af Viin og Glæde. I Latinen: *Pedes eqvesque et nauticus miles mixti, copiis et lætitia*. Jeg sætter *comina* efter *mixti*, og forstaaer ved *copiae* Overflødighed paa Levnetsmidler.

S. 46. Og i Marven af Landet Romerne. Jeg beholder: *Interiores romani*, som i mine Tanker giver en bedre Forstand, end det andre læse: *Iis feriores* etc.

S. 48. Som ikke fægte for en søye Tids Frihed. I Latinen: *libertatem non in præsentia laturi*. Dette Sted er underkastet adskillige Udtolkninger. Jeg forstaaer ved *laturi, ablaturi, reportaturi*. Meeningen er: Bore andre Landsmænd have ikke haft de Tilskyndelser til at fægte som vi have; thi om de end overbåndt Romerne i een Trefuing, saa havde de derfor ikke ødelagt dem: Sienden kunde forstærke sig og angribe dem paa nye; men nu da Romerne ere paa de yderste Grænde

Grændser, og deres Tilbagemarsch vil blive umuelig, isald de tabe dette Slag, nu er det at vores saa vel som heele Britanniens bestandige Frihed beroer paa en eneste Erfning.

S. 61. Det verdste Slags Siender, rosende, Venner eller Siender. I Latinen: *Pessimum inimicorum genus, laudantes*. Jeg forstaaer dette Sted lidet anderledes end *Lipsius*. Han indskrenker Tanken blot til rosende Siender, men jeg tænker den bør forstaaes om enhver der roser os hos en Alvindsyg over vor Ære, Ven eller Fiende. Allerhelst da jeg synes at finde begaae slags Rosende strax herefter. S. 48. Hvor der siges at Keyseren maatte idelig høre Agrikolas Roes af sine Frigibne, hvoriblandt de beste af Kierlighed og Troskab, de fletteste af Ondskab og Alvindsyge, ophidsede Gyrrsten etc.

S. 69. For os har du, formedelst saa lang en Skilsmisse, været tabt fire Aar tiligere. I Latinen: *Nobis tam longæ absentiae conditione ante quadriennium amissus es*. *Lipsius* slutter af dette Sted, at denne Levnets-Beskrivelse er skrevet fire Aar efter Agrikolas Død. Men hvorledes denne store Konstdommer her har brugt sin Skarpsindighed, begriber jeg ikke. Tacitus siger jo ikke slet hen, at Agrikola var død for fire Aar siden, men kun, at han for ham og hans Kone (*nobis*) var, formedelst deres lange Skilsmisse, fra saa lang Tid af at regne for død. Han bestemmer altsaa sin Svigerfaders Død ikke som

som Historieſkriver, men ſom Talere. Ende ſkiont jeg vilde heller forſtaa *ante* adverbialiter, og da kan man ſlutte ſaa meget heraf, i Henſeende til Historien, at Tacitus ikke har været hos ſin Svigerfader i de fire ſidſte Aar for hans Død.

S. 70. Agricola her afſkildret, ſkal leve hos Efterſlegten. I Latinen: Agricola poſteriorati narratus et traditus ſuperſtes erit. Jeg veed ikke om jeg har Ret, naar jeg troer at Tacitus her har gjort det ſamme ſom fortælles om adskillige af Alderdommens ſtørſte Konſtnere, at naar de havde forfærdiget et Konſtſtykke, ſatte de uformerket deres Navn eller Chiffre der under. Dette Chiffre ligger her i narratus et traditus. Jeg har derfor ogsaa ſøgt at udtrykke det i Overſættelſen. Kun Skade at Efterſtillet ſielden naaer det forſte Stiks Enhed.

END E.

Afband:

Afhandling

om

Sprogets Berigelse

ved nye Ord og
Bendinger.

Alfred

1880

Alfred

1880

Alfred

Anledning til disse Tanker gav den Samling af adskillige Skrifter til de skionne Videnskabers og Sprogets Opkomst og Fremtard, hvoraf i Soroe er udkommet første og andet Stykke. Jeg glædede mig over at see Haanden lagt paa et Arbejde, som jeg for lange siden ansaae for det dristigste til at befordre Smagens og de skionne Videnskabers Forbædring hos os, og som endnu manglede os aldeles. Saalænge vi ingen sunde Kritiker og Lærebøger have i de skionne Videnskaber, saalænge enhvers Følelse bliver den sidste Lov for Smagen; saa kan det ikke feile, at jo mange flette Stykker vil blive antagne og taalte, og mange middelmaadige som Mesterstykker beundrede. Thi det feiler paa en stemplet Maalestav til at dømme om Skrifternes Fortienester. Det almindelige Rye bliver Maalet, og hvo veed ikke, hvor uefterretteligt dette Maal er? Saalænge man ingen andre Skrifter har end middelmaadige, saa bliver Middelmaadighed Maalet for Fuldkommenhed; og omendskiont et og andet got Hoved efter Haanden udvider dette Maal, saa indsees dog dets Fortienester ikkun langsom, og den middelmaadige Skribent beholder mange Gange det største Anhang.

Der har været en Tid da man ingen Kritiker eller Lærebøger behøvede, og det var den Tid da man ingen Afveje kiendte, men Naturen viste den eeneste rette Vey. Nu derimod har Kritiken vundet en stor Anseelse og en vægtig Indflydelse i de skionne

skionne Videnskaber, en Indflydelse som den ikke havde hos de Gamle. De Gamle begyndte de skionne Videnskabers Dykkelse fra en ganske anden Kant end vi. De begyndte med Mesterskaber, og endte med Regler og Kritiker. Vi derimod begynde gemenlig med Regler, og ved Hielp af dem sætte Geniet i Gang til at frembringe efterhaanden alt fuldkomnere Verker. Hine drevne af deres eget Genie, nogle uden al anden Hielp, andre ved Hielp af et stort Mynster som de satte sig for til Efterlignelse, uden tydelig at vide, hvad det var de søgte at efterligne, fulgte Reglerne uden at kiende dem: vi derimod kiende dem gemenlig, førend vi gibe os til at arbejde, og bruge vort Genie til at ioversætte dem. Saaledes er Kritiken hos os bleven en Moder til Poesie og Beltalenhed, da den hos de Gamle var en Datter. Jeg siger dette slet ikke for at ydmyge Kritiken, som for os er blevet ligesaa umistelig til de skionne Videnskabers Opkomst, som den paa en vis Tid var undværlig: omendskiønt det dog er besynderlig nok, at Konstdommernes Antal først ret begyndte at formeres hos de Gamle, da deres Poeter og Talere ophørte. Grækenland havde haft sine Demosthenes og Theokriter, førend Aristoteles skrev sin Rhetorik og Poetik; og Quintilian som har skrevet en hyppelig Lærebog i Beltalenheden, bærer Navn af nogle middelmaadige Declamationer.

Men Tiderne forandres, og det er ikke raadeligt, at angribe Videnskaberne til alle Tider paa een og den samme Maade. Dersom vi enten
ingen

ingen Skrifter kiendte i de skionne Videnskaber, eller vi kiendte lutter Mesterstykker, saa skulde Kritiken maaskee være os mere til Hinder end til Hielp. Ingen vilde skrive, uden den der havde et indbortes Kald dertil, og dette Kald vilde føre ham sikkert til sit Dyemeed, end den omhyggeligste Jagttagelse af Reglerne. Man behøvede da ikke at erindre Læserne eller Tilhørerne om Skionhederne i saadant et Stykke. Deres egne Følelser vilde sige dem, om det var middelmaadigt eller fuldkomment, og bringe Forfatterne større Ære eller Ydmygelse, end de kolde Lovtaler eller Zetsættelser af en Kritikus. Saaledes tænker jeg er det et langt mægtigere Beviis paa Homers Uperlighed, at man har brugt hans Skrifter i Skolerne til at danne Helte til Fædernelandets Forsvar, end at nogle lærde Mænd have fundet Lejlighed til at gjøre sig et Navn, ved at samle hans Skionheder. Ethvert Menneske har af Naturen Smag paa det sande Skionne, som ikke vil føre ham vild, naar han ikke allerede er fordærvet. Men Vaner og Fordomme føre os fra Naturen og lede os hen paa Afveje: Det kommer Kritikeren til at oplede Naturens Spor, og føre os tilbage paa dem igjen.

Førend Kritiken blev opfundet, det er at sige, førend man fik opledt og bragt i Orden de Regler hvorefter Geniet arbejder, naar det componerer, var det vanskeligere at arbejde, men man var sikrere paa at blive Original. Thi ingen havde andet Tilskød, end Naturen, og sit eget Genie. Kritiken har paa den ene Side gjort Fordeel, og paa

den anden Side Skade. Fordeel i Henseende til Genierne, da den har bragt mere Regelmæssighed ind i deres Verker, og gjort det som Kunsten over alt bør gjøre, forbedret Naturen; Skade i Henseende til dem, som forladte af Gæmte, ved Hielp af Kritikens Stylder, ville gjøre sig høyere end Naturen har gjort dem. Det kommer Kritiken til at opreysse den tilfældige Skade som den selv har gjort, og at tage Konstens Dække fra Compositiøns Nogenhed.

Vore Landsmænd ere derfor Forfatterne af ovenmeldte Samling megen Tak skyldige, enten de ere Fremmede eller Indfødte. Deres Kyndighed i Sproget er stor nok for at kunde dømme om vore Skrifters Værdie, om man end maatte kunde ønske den større, for selv at levere Originals Danske Verke, eller dog saadanne, hvis Hensigt er at berige Sproget. Deres rigtige og fine Smag, deres udvidede Kundskab i alle Deele af Literaturen, erstatter hvad man kunde synes at savne i deres Sprog; og de skarpe Kritiker, de undertiden fælde over vore Landsmænd, bør være endogsaa dem de trefte, behagelige. Mangt et got Hoved som med Tiden vilde levere Mesterstykker, forbliver i en drossl Middelmaadighed, naar man strax antager alle hans Forsøg som Originaler, og raaber til ham fra alle Kanter som til et Bedunder af Klygt og Vittighed. Enhver Skribent søger Biesald; men hvad skal anspore ham til at overgaae sig selv ved nye Forsøg, naar han strax ved første Udflugt vinder det han haver søgt? En skarp og grundig Kritik vil lære ham mangen Gang

Gang at finde Kræfter hos sig selv, som han tilforn ikke kiendte. En anden derimod som havde tilltroet sig Kræfter som han ikke havde, vil blive skamsfuld, lægge Pennen ned og søge Fortienester fra en anden Side, hvor Naturen er ham mere gunstig.

Et næsten almindeligt Rygte har udgivet Forsfatterne for Tydske. Ikke altid irrer Rygtet. Men det kunde synes ubetydeligt at undersøge, om dette Rygte var grundet eller ikke, da det ikke kommer an paa at vide hvem der skriver, men hvad der skrives. Undtagen det skulle skee, for enten at forandre sig over vore Landsmænd, som have villet tillade Fremmede den Ære at frembringe saa get et kritisk Skrift i Danſken, eller for at fornøye sig over, at der sandtes et Selskab af Fremmede iblandt os, der havde baade den Styrke i Sproget og den Algtelse for Sproget, som behøves til saadant et Arbejde. Imidlertid da Forsfatterne selv ved det Sprog de føre, have givet Anledning til at troe at de ere Fremmede; saa bliver det som ellers var en blot Nygierriighed: at vide hvor Forsfatterne høre hjemme, et Spørgsmaal af en kritisk Bigtighed. Thi er Forsfatternes Sprog saa fremmet for Danſke Øren, at det kand foraaarsage saadant et almindeligt Rygte, saa er det den læmsfældigste Dom som kan sældes over dem, at de ikke ere indfødte Danſke. Og saa bliver det den eneste Feil af dem, at de have sat paa Tietsbladet: til Sprogets Fremtars. Thi saa lidet jeg nægter, at det Danſke Sprog kan og bør beriges baade med Ord og Vendinger af fremmede

Sprog, og saa meget jeg endog troer at den som kender fremmede Sprog, er bedre i Stand til at dyrke sit Modersmaal, end den der er ukyndig i dem; saa troer jeg dog ikke at en Fremmed, det er at sige, den som fra Ungdommen af hverken har hørt eller tænkt Dansk, kan gjøre saa meget til Sprogets Forbædring, som den der er opfodt i samme. Det kan han vel, han kan gandske om-danne Sproget efter sit fremmede Snit, og ifald han er en lykkelig og elsket Skribent, nøde indfødte selv til at lade de Rigdomme fare der ligge i deres eget Sprog, for at betiene sig af de fremmede. Men at hitte de Fordeele der ligge i Sproget og at anvende dem til at give Sproget et National Sving og en egen Karakter, dertil er en Jndfødt, naar de i det øvrige have alle Egenheder lige, mere skicket end en Fremmed. Thi et Sprog som skal dyrkes, er ikke en Aare der først skal lægges i Jorden, men en Aare som er tilstoppet: Den som kender Stedet, kan bedre hjælpe til at sætte den i Gang, end den Fremmede.

Jeg kan ikke nægte, jeg stoed selv i Begyndelsen i den Tanke, at Forfatterne havde opsat deres Stykker paa Tydsk, og siden enten oversat eller ladet dem oversætte paa Dansk: saa lidet Dansk, og saa meget Tydsk syntes jeg at finde i de fleste Af-handlinger. Jeg vil ikke tale om enkelte Ord som ere dannede lige efter Tydsken, uden at tage bort Sprogs Natur i Betragtning, saasom: Abgesmaakt, i stedet for affmagende; thi lad være at Ordet med andre af samme Form kan have ind-sneget sig i Kiøbenhavn eller andre Steder hvor der
altid

altid er en Mængde af Fremmede, saa er dog denne Composition ubrugelig i Sproget: Svirighed for Sværighed, eftersom vi sige svær, Beopagting, i stedet for Jagttagelse og mange flere. Heller ikke om fremmede Former og Flexioner, som: Haandverkere, i stedet for Haandværksfolk: Udtrykke plur. da det Ord ingen plur. indef. har i Dansken. Men urigtige Udtryk hvortil det fremmede Sprogs Natur som man tænkte og skrev i, har forledet, saasom: mistænkelig, umistænkelig Biesald, da det maatte heede: mistænkt, umistænkt: thi en mistænkelig Person er, rigtig talt, den som mistænker, men ikke som mistænkes. Dog, maaskee man ogsaa kunde indføre mistænksom. Hele fremmede Talemaader, som den der ikke kan tænke paa det Tydske, aldrig skal kunne forstaae: Det tager sig meest ud: for alle og enhver dem det vedkommer at vides af, i stedet for: alle Vedkommende: hin Lærde som man umuelig kan faae Bøn med: jeg vil endnu en Tid lang holde noget tilbage og m. s. Hele fremmede Ordføyelser: vi have fundet Steder, af dem vi ville udskrive nogle, i stedet for: af hvilke vi ville ic. de Udenlandske deres Slethed, i stedet for: de Udenlandskes Slethed: paa de største Konstdommere deres Anseende: den dem tilbørlige Ret, i stedet for: den dem tilkommende Ret, eller noget slikt. Men der er endnu noget som er mere værd end alle Ord, Talemaader og Ordføyelser, og som er det man egentlig kan kalde ethvert, endog det meest udyrkede Sprogs, Eyendom. Det er Formen af Sproget, Bunden og Grunden saa at

fige deraf. Det er ikke saa let at fige hvori den bestaaer, eftersom den er sammensat af fine og subtile Deele; men lettere er det at fige, naar den overtrædes og ribes af Lave. Det skeer for Exempel, naar man bruger Ord paa det urette Sted. Jeg vil ikke fige naar man bruger andre Ord end de der noye svare til de Begreb som man vil have udtrykt; thi det er en Feil imod Sprogets Logik: omendkiønt denne Feil ogsaa kan have sin Grund i Ukyndighed i Sproget. Men naar man bruger et Poetisk Ord i Prosa, eller et prosaisk i Poesie, et stærkt Ord for et svagt eller omvendt og s. v. Det skeer: naar jeg ikke træffer den rette Blanding af Ord, hverken i Henseende til Besskaffenheden eller Mængden, naar jeg sætter et Substantivum hvor der skulle staae et Verbum, naar jeg sætter et Ord for lidet eller for meget. Det skeer: naar jeg vil paagøde Sproget et fremmet Sprogs Foredrag, som det dog formedelst sin Byaning ikke kan tage imod, og mangfoldige Maader flere. Denne Sprogets Form fandt jeg i mange Afhandlinger saa mishandlet, at jeg undertiden ønskede, Forfatterne heller havde skrevet i et Sprog som var dem mere beløben, end at sætte vort Sprog i Fare for at tabe sine væsentlige Fordeele.

Imidlertid, da jeg laien paa andre Steder fandt megen Fynd i Udtryk og Bendinger, megen Rigtighed i Anvendelsen af bekjendte Ord, og Rettighed til Laanet af de nye, faldt jeg paa en Udvej for at rime Forfatternes Smag i Sproget med deres andre Fortienester, og tænkte: De kun-

de maaskee med Glid have tiltaget sig den fremmed Gang og Tone, for at forhøve Sproget fra en vis Simpeltthed som hæfter ved ethvert Sprog, saalænge det ikke er dyrket nok, til at blive ædelt, rigt, og eftertryffeligt i Ord og Vendinger. Dette gav mig Anledning til nærværende Tanker hvor jeg først taler om Sprogets Berigelse i Almindelighed, siden bestemmer, hvorvidt det i mine Tanker baade bør og kan beriges med Ord saa velsom med Vendinger.

Gemenlig gjør man sig urigtige Begreb om et Sprogs Rigdom og Fattigdom. Da Ordene ere dannede for Begrebenees Skyld, hvis Tegn de ere, saa skulde det synes rigtigst at bestemme et Sprogs Rigdom og Fattigdom efter Begrebenees Mængde og Faahed. Men heri forekomme tusinde Vanskeligheder. Thi vil man kalde et Sprog fattigt, som ikke kan udtrykke alle Begreb, det Folk har, hvor Sproget er gængse, saa spørges hvoreledes da dette Folk er kommen til de Begreb det har? da vi ikke tænke uden ved Tegn, og disse Tegn ere Ordene, saa maa vore Tanker eller Begreb staae i en nøye Forholdslighed med vore Ord. Derfor altsaa et Folk skulde have Begreb som det ikke kunde udtrykke i sit Moders Maal, saa kunde dertil ingen anden Aarsag være, end at det var kommen til Begrebene i et fremmet Sprog og havde forsonit at dyrke sit Moders Maal.

Deraf følger (1) at man ikke maa domme om et Folkes Kyndighed eller Ukyndighed i Konster og Videnskaber efter Moders Maalets Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed til at udtrykke de i Kon-

ster og Videnskaber forekommende Begreb, saalænge andre Sprog foruden Moders, Maalet ere brugelige i Landet. Men det kan man vel, man kan slutte fra Moders Maalets Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed i Konster og Videnskaber til disses Udbredelse eller Indskrænkning i Landet. Saalænge Landets Sprog ikke er dyrket nok for at kunne tiene til Videnskabernes Indklædning, saa er det ikke at formode at Videnskaberne skulde udbrede sig meget eller gjøre vitløftige Erobringer i et Land. De blive gemenlig ved de Stænder som have Tid og Lejlighed til at lære fremmede Sprog, og disse Stænder udgiøre vist nok ikke den store Hob i et Folk. Fremmede Sprog maa blive nok saa gængse i et Land, der horer meget til, førend de komme til Almuen. Hvis det ikke var, skulde Holbergs Skrifter ikke giordt saa stor Virkning i Danmark. Længe førend Holberg skrev, vare fremmede Sprog brugelige i Landet. Middelstanden dyrkede Videnskaberne paa Latin, de Fornemmere ogsaa allerede paa Frans. Og dog tilstaae vore Landsmænd, at Holberg er den første hos os som udbredede Kundskaber blandt den store Hob. Men maaskee de ikke saa lige tilstaae, hvad jeg dog tør forsægte, at Holberg skulde have udrettet ulia mere end han har giordt, dersom han havde besittet sig paa Reenhed i Sproget og ikke behandlet den yndigere Deel af Literaturen saa flødesløst.

(2) Hvor ickun et eneste Sprog dyrkes, der maa Sproget i samme Forhold beriges med Ord og Udtryk, som Folket tiltager i Indsigt i Konster og Videnskaber.

Naar

Naar man vil domme om et Sprog i Sammenligning med andre, saa voate man sig at man ikke gjør Naturen den Betydelse som man har tiltænkt Sproget. Det er ligesaa lidet at forlange, at vort Sprog skulde udtrykke de i alle andre Sprog forekommende Begreb, eller og de sælleds Begreb med lige Styrke, som det er at forlange, at vi skulle leve, spise, og klæde os, ligesom alle andre Nationer leve, spise og klæde sig. De allerførste Ord i ethvert Sprog have nødvendig været Udtryk af individuelle Begreb hvis Objekter faldt umiddelbar i Sandserne. De abstrakte Begreb og Udtryk ere først efter Haanden dannede ved Hielp af de individuelle. Ligesom da Naturen har vist sig for enhver, saa have ogsaa Begrebene og Udtrykkene, saavel de individuelle, som de abstrakte, nødvendig maattet blive. De som boede i et Land hvor Østfredsen fra alle Kanter indskrænktes ved stræffelige Bierge, have nødvendig faaet mange Begreb og Udtryk, som de der boede i et plat og aabent Land manglede. Den som ikke har hørt det tordue blandt Fjelde, kan umuelig tale med den Rædsel om Torden, som den der er født i Klipperne. Vandfald og Floder finder man overalt; men et Vandfald fra Libanon maa nødvendig gjøre en ganske anden Indtryk paa Sielen, end et fra disse smaa Høje som vore Drengs skyde Hovedbuk ned af. Heede og Kulde, Regieringsform, Levemaade, Klædedragt og mange andre Ting have fødet tusinde forskellige Begreb og Udtryk. Men deraf at ville tillægge et Sprog Fortrinnet for et andet, var det samme som at laste

Moren fordi han var fort, efter regne Paplænderen det til en Usuldkommenhed, at han ikke bar Silke i stedet for Velsværk.

Denne Anmærkning er vel ikke nye, men man anvender den dog ikke nok i de skønne Videnskaber. Man befaler os at studere, efterligne, og udtrykke Naturen, og vil dermed sige, at vi skulle overlade os til de Indtryk som de naturlige Gienstande der ere omkring os, gjøre paa vor Indbildnings Kraft, og afmale dem med Ord: vi skulle udtrykke hvad vor Siæl føler, naar vore Sandser sættes i Bevægelse af de Objekter omkring os. Men hvad Beyer fører man os for at finde den Natur som man byder os at udtrykke? strax i vor svædeste Ungdom føres vi hen i ubekiendte Lande, i Lande som fløde af Mælk og Honning; vi see Horde af Esler og Cameler som gaar i Timians Buske og græsses; vi see det ranke Cedertæe som vandes af den Flod der udspringer af Libanon; vi høre meget tale om Guld og Edelseene, Smaragder og Rubiner: lutter Ting som vi intet kunne tænke og følg. lig heller intet føle ved, fordi vi ingen Ideal have hvor vi kunne henføre dem til; det er for os Copier uden Originaler. Vel kan den Tone, hvormed vi have hørt andre tale om disse Ting, de Gebærder de derved have aindt, opvække noget hos os som lianer en Følelse, men det er dog en Følelse som bestaar blott i Indbildningaen, fordi det reelle Objekt fattes. Det er ikke sielden at vi indbilde os at føle ved det som vi dog intet tænke ved. Man fortæller om en Kierling som med de heede Taarer paa Kinderne kom ud af en Kirke
hvor

hvor hun sagde at have hørt en heel betærgelig Præken; og da man spurgte hende hvad det var som havde rørt hende saa meget, svarede hun at Præsten havde sagt: Jerusalem, Jerusalem. Mon det gaaer os bedre ved de Billeder og Uldtryk som vi i saadan Mængde laane af den hedenske Mythologie? hvad skulle vi tænke og føle ved Ting, som vi holde for falske og opdigtede? Grækerne og Romerne, om de end aldrig havde troet de Bæfener virkelig at være til som deres Poeter digtede om, saa saae de dog daglig i deres Huuse, i Templerne, paa de offentlige Pladse, Malerier, Statuer og Billeder for Dyne, som vare Digternes Originaler og til hvilke de kunde hentyde de Træk som de fandte hos disse.

Jeg finder i den anden Deel af den Sorsiske Samling en Drøm hvoraf jeg kan laane Exempler nok paa det jeg her laster. Vel indseer jeg at der ere to Ting som kunne tiene dette Stykke til Undskyldning, først at det er en Drøm, og siden at det er en orientalsk Drøm; men det er tillige det jeg laster, at man vælger en Natur til at male som man ikke kan træffe uden at blive uforstaaelig for dem man skriver for. I det øvrige da denne Drøm anføres som et Mynster af malerisk Phantasie, og jeg med al den Hovagtelse jeg bær for Forfatteren, intet finder deri uden megen Poetisk Harmonie, saa staar Kritiken i det mindste med liaesaa god Bøye her, som Stykket selv i Samlingen:

„ Auf seidnen Schwingen trug ein West durch
 heitre Lüfte

„ Von tausendfältger Art der Blumen Bal-
 sam = Dufte

Silke Vinger og Balsam Dunst var en Nordiff
 Poet vel ikke faldet paa, naar han havde studeret
 Naturen hiemme og lærdt at kiende den bløde
 Uld, og det voxende Græsses søde Lugt, førend
 Silke og Balsam

„ An goldnen Stammen glåns, in Blüthen
 halb versteckt,

„ Die Frucht, die, ewig reif, wie Götter-
 Speise schmeckt.

Jeg vil gierne tilstaae at Indbildningen kan sam-
 sætte Træer af Guld, og at man kan bruge dem i
 et Poetisk Malerie, naar man vil beskrive nogen
 Pragt, eftersom Guldet er den ædelste Metal vi
 kiende. Men hvem har smagt Gudernes Spise?
 og naar man ikke har smagt den, hvor kan man
 domme om, hvor herlig denne ævig modne Frugt
 var, og folgelig hvor kan man føle noget ved den
 hele Beskrivelse?

„ Milch, Honig, Wein und Most floss hier in
 hundert Strömen,

„ Durch Ufer, die Rubin und Amethyst be-
 schämen.

Nu sig man, hvorledes de Nabredde saae ud som
 Rubin og Amethyst gjøre til skamme! hvad Ville-
 de skal man gjøre sig i sin Siæl, naar man maa-
 stee aldrig, eller dog kun engang af Nysgierrighed
 har seet disse Steene? skulde en Tydsker der kiendte
 Naturen, ikke have fundet Billeder i sit eget Land
 til

til at udtrække Indtægten af en denlig Abbed,
uden at tage sin Tilflugt til Ting, han maaskee
aldrig har haft for Dyne — Mælk og Honning
vare for Hyrder der levede af Fæddrift, behagelige
Spiser; men for os have de tabt meget af deres
Smag — Viin og Most skikke sig ikke synderlig,
hverken til Mælk og Honning, eller til hinanden
indbyrdes; hvem der kan have Viinen, takker
for Mosten

— — — — —
„ Der Boden war Crystall, und Perlen flossen
drauf.

Crystall og Perler fylde got i Øret, men give ikke
megen Tanke

„ Ein glänzender Palast stieg in den Para-
diesen

„ Empor, den viel zu schwach selbst Engel-
Zungen priesen.

Skal man nu kunne giætte sig til, hvor herlig den
Pallads har været? man seer tydelig nok, at Dig-
teren derfor blot har ført Englene med i Spillet,
for selv desto hastigere at slippe af med Beskrivel-
sen. Havde Ovidius ville giordt det samme, saa
kunde han sparet sig selv megen Umage, men ogsaa
den Ære efter 2000 Aar at blive læst og beundret.

„ Die goldne Säule trug den kostbarn Edel-
stein,

„ Das Thor war Diamant, der Boden
Elfenbein.

Den kostbare Edelsteen, hvor mat! — næsten
maa man have lært Probeer-Konsten for at for-
staa Digteren

„ Hvem

„Zween Jünglinge, wie wir die Engel
Gottes malen,

„Empfingen mich entzückt. — —

Saa havde aldrig en Digter af de Gamle skildt sig af med de to unge Personer. Hvorfor har Digteren ikke været saa god og malet dem selv, i stedet for at bede os at tænke paa hvorledes de pleje at males, allerhelst da vi i vor Religion ikke gjøre saa meget af Billeder, at man kunde tilmøde nogen at have et alletider færdigt Billede af Englene i Hovedet

„ — — — Sie trugen goldne Schalen,
„Und boten mir die Frucht von der Unsterb-
lichkeit.

„Der Purpur glänzt in Gold — —

Jeg kunde taale at alting i denne Beskrivelse var Purpur, Guld og Edelsteene, dersom det ikke lod til, at det havde været Digteren mere om at gjøre at fylde sit Materie med blendende Farver, end med rørende Tref, og dersom denne Pragt ikke skillede sig mere for Osten end for Norden. Mig synes Digteren skulde blive ved sit Hiem og male os Naturen saaledes som han havde den for Dyne, og med de Tref som vare hans Landsmænd forstaaelige. Saaledes have de ældste Digtere giordt, og derved ere de blebne Originaler. Nordmanden kunde male os sine forfærdelige Fielde, og den Danske sine grønne Enge og frugtbare Marker. Men nu blande vore Digtere Eider og Solkeslag med hinanden. Christne tale som Hedninger, Tydske som Franskmænd, Slaver som frie Folk. Man vil interessere alle Nationer og
taber

raaber derved det sikkerste Middel til at interessere sin egen. De grædste Digtere fandt i den liden Plet Jord som de beboede, Materie nok til at interessere baade deres og alle Tiders polerede Folkeslag; og vore irre om fra Europa til Asien, igiennem alle Tidaldre, og søge med megen Møye de Rigdomme som de have for Gødderne. Den ene Nation misunder den anden sine Fordeele, og glemmer at gjøre sig dem til Nytte som den selv har. Franskmænden vil med al Magt kunne brumme og buldre som en Tydsker, og denne er ikke fornøjet med at kunne male de rædsomste Scener i Naturen, uden man tilstaaer ham, at han kan sukke ligesaa kietent som en Venetianer.

Naar vi altsaa ville sammenligne vort Sprog i Rigdom eller Fattigdom med andre, saa maa vi ikke veye dets Begreb og Udtryk af imod et andet Sprog, for Exempel det tydske Begreb og Udtryk, og see om vi kunne udtrykke de samme Begreb, i samme Orden, med samme Styrke, som vore Naboer. Meget mindre tør man, som Forfatterne af Samlingen gjøre, forelægge os et helt Stykke af en fremmet Skribent, og opbyde os til at oversætte det med lige mange og ligedanne Ord, og ifald vi ikke kunne det, da tilkiende os en større Fattigdom end det fremmede Sprog. Jeg er slet ikke forgabet i mit Moders Maals Fuldkommenheder; meget mere troer jeg, at det paa mange Maader baade kan og bør beriees. Men om jeg i en Oversættelse af et fremmet Stykke nødes til at sætte Taledeel for en anden, at give et Substantivum med et Verbum eller Adjectivum, at oversætte
med

med to Ord hvad min Original har med et; saa holder jeg dog dette derfor ikke for et Bevis paa mit Sprogs Mangelsaglighed. Vor Maade at begribe og udtrykke os paa, kan variere uendelig, og det er vanskeligt at sige, hvilken Maade der er den beste. En Oversættelse maa for Resten være nok saa god, den beholder dog alletider noget ufuldkomment, som Oversætteren maaskee vilde have undgaaet, dersom han havde skrevet et Original, og alenetænkt i sit Moders Maal: jeg sætter at han i det øvrige besad alle en Original! Skribents Egenskaber. Plato har været Ciceros Mønster i Belsalenhed. Naar man gaaer fra den ene til den anden, finder man en stor Overenstemmelse i Stil og Indtryk, man finder hos begge denne Viide som Quintilian tillægger dem, denne Rigdom paa Tanker og Udtryk. Men Overensstemmelsen falder bort, naar man læser et Stykke af Plato oversat paa Latin hos Cicero, som man veed der ere adskillige saadanne Stykker hist og her i den sidste Philosophiske Skrifter. Da synes baade Plato mat imod sin Original, og Cicero mat som Oversætter; man finder hverken Platos eller Ciceros Stil i disse Stykker. Og hvad mon være Marsagen dertil, andet end først Sprogenes Forskiellighed, siden det at Geniet har mere Frihed i en Original end i en Oversættelse. Vil man derfor prøve vort Sprogs Rigdom, saa lægge man os ikke en af Thomsons Marsens Tider, eller af Zakarias Dages Skrifter for at oversætte. Den beste Oversættelse vil dog alletider blive en middelmaadig Original. Men man søge et

Genie

Genie op hos os, som har Thomsons Gylde, man opbyde det til at udarbejde en lige Materie, og da seer man, hvor vit det rekker til hans Højsde. Kiender det Naturen saavel som Thomson, har det hans maleriske Indbildningskraft, saa troer jeg ikke, det skal finde sin Gld sagtmed ved sit Sprogs Armod, omendstiont den egen Snit som det har, dets personlige Carakter, Yevemaade, Sæder og deslige, vil gjøre at det ikke falder paa mange Træk som Engælænderen har anbragt; men hvorfor kunde det ikke erstatte dem med andre som gave hine intet efter?

Overalt tænker jeg ikke, at det er Digterne som have meest Aarsag at klage over Sprogets Ufuldkommenhed, eftersom de føler det allermindest. Thi hvorledes kunde man ellers rime den Erfaring, at Poesien har blomstret, naar baade Sprog og alle andre Konster og Videnstaber have lagt udtryk, at Homer og Hesiod i den yderste Simpelsheds Tid, førend der var skrevet noget i det grædske Sprog, i det mindste noget som fortiente at komme til Eftertiden, skrebe vitløstige Digte, der ligesaavel ere Classiske Verker i Sproget som i Literaturen? hvoraf kunde det komme, at man kan vise andre Videnskabers Begyndelse og Tilvæxt, men ikke Poesiens? at Poeter ikke have udviklet sig efterhaanden, men daunet sig selv og ligesom Minerva hele og holdne kommen ud af Jupiters Hieme? jeg siger hvorledes vilde man rime alt dette, dersom Poesien forudsatte et meget øvet Sprog, og dersom Sproget ikke nesten af sig selv gav Digternes skabende Genie efter. Det

er Hjertet, siger Quintilian, som gjør os velstaaende: man kan sige, det er Hjertet og Indbildningskraften som gjøre Digtere. En Digter have kun et stort Pund af begaae Deele, hans Siæl besidde en Læthed til at opfange og giemme Billeder af de Ting som røre hans Sandser, Læthed til at stille og forbinde dem efter Lykke, hans Hjerte føle deres Yndighed og Drift til at udtrykke dem: Ordene vil følge ubuden, de vil paabyrde sig ham, nye eller gamle, de ere alletider de eeneste, de bedste som han bruger mens Heerden varer, uden længe at gruble over dem. Og lad end i Begyndelsen en kold Læsere støde og forarge sig over ham; det skader ikke. Det vil ikke vare længe, førend hans Tanker blive til Maximer, og hans Sprog til Poeternes Tungemaal; skulde der end udfordres en Addison for at vise en Miltons Fortienester.

Jeg nægter saaledes ikke, at et Sprog forbedres og beriges ved Poesien, heller ikke agter jeg at lides med Beaumelle fordi han siger om vore Poeter at deres Sprog er endnu ikke Gudernes Sprog. Men det jeg paastaar er: at om endog det hele Poetiske Sprog skulde mangle os, saa var det ikke saa meget en Mangel i vort Sprog som i vor Literatur; og man maatte derfor ikke sige: det Danske Sprog er mangelfuldt, fordi det maaskee ikke kan udtrykke Thomsons Kynd og Finhed, men: den Danske Literatur er mangelfuldt, fordi den ingen Thomson har. Dette er langt fra ikke et og det samme. Thi er Manglen i Sproget, saa tør ingen vove sig paa Thomsons Bane, førend han finder tilstrækkelige Mater

Materialier i Sproget for sig, førend andre Skribentere have beriget det med Ord som siden af Konstdommerne ere handhævede. Men ligger Manglen i Literaturen, saa behøver man kun at opmuntre gode Hoveder til at digte, kiender Digteren sine Friheder, har han Mod nok til at betiene sig af dem, han vil nok skaffe sig Materialier, om hans Sprog er nok saa lidet dyrket. Har han giordt sig bekiendt med andre Nationers Digtere, saa meget bedre. Men han behøver ikke at have veyet deres Udtryk for at indslutte eller støbe sine Tanker i de samme Former som de. Dette er i mine Tanker just en Aarsag, hvorfor mange finde deres Moders Maal mangelagtigt, naar de componere, fordi de ved fremmede Skrifters Læsning mere have beriget Hukommelsen med Ord og Udtryk, end sat Siælen i Bevægelse ved Skønhederne af det hele. Har kun Componisten fulgt Youngs Raad, og da han læste fremmede Skriftter, ikke saa meget tænkt paa sig selv, som ladet sig henrive af sin Skribents Barme, saa vil han siden, naar han selv componerer, efterligne andre og dog blive Original.

Naar man overhovedet spørger: hvorved et Sprog best beriges? saa kan man svare med to Ord: ved det at der skrives i Sproget. Intet Middel er naturligere og virksommere end dette. Man begynde først at drive al slags Kundskab og Videnskab i Modersmaalet; det kan ikke feile at det jo snart vil give efter og stikke sig i alle slags Former, at det jo snart vil blive rigt, bestemt, høveligt. Men ikke alle Videnskaber synes at stode

ligemeget sammen til Sprogets Berigelse. Om Poesien har jeg allerede sagt noget. Dens Sprog er det allernaturligste af alle; og det er maaskee Aarsagen, hvorfor nogle have troet Poesien at være ældre end Prosa. Dens Sprog er det gandske vidst; thi Hovedskionhederne af den Poetiske Diction ere Troper og Figurer, og disse ere just saa at sige Kende-garnet i ethvert Sprog og Levninger af den yderste Simpelhed, som har været alle Nationers Lod i nogen Tid. Mangel paa egentlige Ord, Uvidenhed og en slags Magelighed har født baade Troper og Figurer (*). Men lige
som

(*) Jeg holder altsaa de Figurlige Udtryk for oprindelige, omendskiont jeg seer at Forfatterne af Samlingen 1ste St. S. 112 paaftaae det modsatte. Man behøver blot at give agt paa den gemene Mands Sprog, for at overbevise sig herom. Hvad gjør den naar den ikke veed de egentlige Ord til det som den vil udtrykke? den tager sin Tilflugt til Billeder, Figuraler og Figurlige Udtryk. Ingen taler mere Poetisk end en Mand af Almuen som har en levende Indbildnings Kraft. Af ham vil man ikke saa at høre Philosophens tørre og abstrakte Sprog: Dødelighed er Mennekelighedens Skiebne, men maaskee vel Poetens: den sorte Mand banker ligesaavel i Kongernes Paladser som i de Sattiges Boder: Pallida mors æquo pede pulsat pauperum tabernacula, tumque turres,

som Klæder ere opfundne for at beskytte Legemet imod Kulden, siden brugte til Pragt og Anseelse; saaledes har man og i Sproget vidst at gjøre en Skønhed af det som i Begyndelsen var en Nødvendighed. Man mærkede at Siælen fandt en naturlig Fornøjelse i at betragte to Objecter paa engang og sammenligne det ene med det andet. Man brugte Troper endog der hvor ingen Nødvendighed var. Ja de uegentlige Udtryk fik omsider saaledes Oberhaand, at de rent fortrængte de egentlige, eller brugtes dog med dem i Flæng. Det ordentlige Sprog kom dog til at bestaae af lutter uegentlige Ord, uden at de som brugte dem, vidste det. Man sagde: oplukke Munden, indsee, begribe, fatte og tusinde andre, og troede at tale egentlig. Men da tabte de uegentlige Udtryk ogsaa deres Kraft for Digteren; thi da var det ene Object forsvunden og Ordets Yndighed altsaa som bestod i Sammenligningen, tabt. Vilde Digteren gjøre nye Indtryk, og stedse holde sit Sprog en Tone høiere end den daglige Tale, saa maatte han bove nye Troper og Figurer, han maatte gienkalde forældede Ord, gjøre et Val i de brugelige, og holde Hævd over visse som han vilde bruge til sine Hensigter frem for andre, han maatte til Nød danne nye Ord som endnu ikke vare misbrugte i Pøbelens Mund. Alt dette maatte nødvendig berige det poetiske Sprog. Endnu gjorde Poesiens harmoniske Gang ogsaa sit dertil. Thi saa lidet Digterne skiotte om at vide det, saa spører man tydelig nok, endog hos de beste, at de Baand som deres Kunst paalægger dem, sætter dem tit i

Forlægenhed, og nøder dem til at holde en nyere Monstring over Ord, end de uden denne Evang vilde have gjort. Men just denne nødsagede Leaden skaffer Digteren igien, isald han veed at bruge dem, tusinde Fordeele som han ved en større Magelighed vilde have forsomt.

Men der er ingen Videnskab som har gjort større Forandring i Sprogene, end Philosophien. Jeg siuer blot Forandring; thi hvorvit det er en Forbædring, lader sig ikke saa strax bestemme. Men saa meget synes at være tydelig naar man sammenligner de gamle og nye Sprog, at de gamle Sprog ere mere poetiske, de nye mere philosophiske; ved de gamle sættes Sandserne og Indbildningskraften mere i Bevægelse, ved de nye mere Forstanden; de gamle forudsætte en vankundig og blind Hob, de nye en mere oplyst; de gamle rive os mere hen, de nye holde os længere op; vi føle mere ved hine og tænke mere ved disse. Altså sagen til denne Forskiel er Philosophien, eller rettere sagt, den forskiellige Maade at philosophere paa. De Gamle philosopherede ogsaa, men de anvendte Philosophien mere paa det almindelige Liv; og de kunde gjøre det, eftersom de mestendeels vare Personer som havde Indflydelse i det Almindelige. De havde en vankundig, egensindig og passioneret Hob at regiere. Her hialp det ikke at angribe Forstanden ved bestemte Ord, udbillede Beæreb og mærkelig sammenkiedede Slutninger. Affecterne maatte sættes i Bevægelse, og derfor maatte man tale deres Sprog, som vist nok ikke er det kolde, jevne og philosophiske. Man maatte male for

Dyret

Høyt og ikke for Forstanden. Der af kom dette figurlige, billedrige og malende Sprog i alle Arter af Compositioner. Vil Cicero, selv i et dogmatisk Værk, hvor det slet ikke behøvedes at prale med Belsalenhed, beskrive Historien, saa er det ikke en Samling af sandfærdige og lærerige Tildragelser; nej, det er: Tidernes Vidne, Sandheds Lys, Aminoðelsens Liv, Livets Læremesterinde, Alderdommens Budskab de Orat. II, 9. Skulde nogen af de nyere, selv i en Tale hvis Tone dog er saa uendelig høyt over den dogmatiske, skamme sig ved denne Beskrivelse? og dette er dog Ciceros sædvanlige Sprog, end og mange Gange i Breve. Man kan derfor gjerne tilgive Alexander Baumgarten, at da han vilde skrive philosophiske Lærebøger paa Latin, han da heller valgte det nye, omendstønt barbariske Latin, end det gamle ciceroiske. Han vilde vist nok med dette ikke have udvidet Philosophiens Grænser meget; og den Undskyldning han selv gjør derfor i Fortalen til hans Logik (om jeg mindes ret) er i mine Tanker fuldkommen grundet. Han siger: det ciceroiske Sprog taaler ikke den nøyagtige Bestemmelse i Ord og Begreb som en philosophisk Kundskab udfordrer; og det gjør det heller ikke. Man betragte hans sprog, naar han taler om Siælen, eller om Sæderne, eller naar han definerer hvad for et Begreb det og er. Det er lutter Forvirrelser, lutter billedrige Udtryk som male for Øynene, uden at give Forstanden noget Lys.

Da Philosophien kom af Statsmændenes i de egentlig saa kaldede Lærdes Hænder, vandt dens Sprog en gandske nye Anseelse. Hine havde alene som sagt er, brugt den som et Middel til at berige Beltalenheden. Det var dem ikke om at gjøre at opløse Almue, hvis Bankundighed var Staten fordeelsagtig. De vogtede sig derfor vel at bringe den saa tydelige og bestemte Begreb om nogen Ting, at den kunde saa at sige tage dem hjem med sig og med Lunkenhed eftertænke dem. Det var nok at have sat Hoben i Bevægelse, uden at sige den, ved hvad Drivesfiedre det var skeet. Men da Stats Systemerne endredes, da de fleste Friepubliquer ophøredes og Regieringen nesten overalt kom i en enestes Hænder; da blev det Regieringens Interesse at faae en oplyst Almue, en Almue som mere tænkte end folte, hvor Affecterne og Indbildningskraften laae i Dvale, men Tænkraften var destobirksommere. Og efter dette Regieringens nye Interesse beqvemmede sig Beltalenheden og Sproget strax. I steden for det pathetiske Uveir som rev Siælen af lave og oppirrede Passionerne, fik man saate moralske Bestemmelser som kolnede dem og dyssede Siælen i Søvn: i steden for udviklede Bevis, fremstillede i alle muelige Synspunkter for endelig at ribe Siælen ud af sin Dorkhed, fik man halve og skæve Tænkter, som den de skulde gjøre Virkning paa, maatte selv gjøre fuldstændige og give deres tilbørlige Direction: i steden for udfoldede Perioder som holdte Siælen i Varme, uden at trætte den, saae man afstumpede Sætninger, uden naturlig Sammenheng,

heng, som førde Siælen fra en Gienstand til den anden, uden at tillade den saa at sige at drage Aande. Sammenproppede Begreb, korte Tegn paa Begrebene, hovedkulds og halvbrekkene Overgange og Vendinger, karakteriserede det nye Sprog. Lutter Opfindelser for at sætte Forstanden i Bevægelse, og holde Hjertet lunkent. Man udvidede sin Kundskab, men indtænb sin Interesse. I steden man tilforn havde nok at bestille med sig selv og i sit eget Hiem, saa adspredte man sig nu med en Nysgierrighed som strakte sig til alting. Da man ikke torde have mere Deel i sin egen Regiering, saa vilde man bekymre sig om hele Verdens. De Lærde som nu udgjorde en egen Klasse, havde ikke andet at gjøre end at tænke, og ligesom de tilforn havde regieret over den store Hob ved at lænke dens Passioner, saa vilde de endnu blive ved at regiere ved at lænke dens Forstand. De meddeelte deres Kundskab villig; de havde nu ingen Fordeel ved at forblende Almuen, eftersom hverken de eller denne havde nogen synderlig Indflydelse meer i Regieringen. Almuens Sprog blev rensset fra det tomme, matte og overflødige; det blev kort, eftertrykkeligt, bestemt. Philosopherne mønstrede alle uegentlige Udtryk for destobedre at komme til tydelig Begreb, og deres Sprog indfueg sig efterhaanden i den daglige Tale. Jo mere naturlig Tilbøielighed Nationen havde til at spekulere, desto mere philosophisk blev Sproget. I det mindste synes det mig, naar jeg overhovedet sammenligner Italienernes og Franskmændenes Sprog med Engælændernes og de Tydskes,

at de første ere simplere, yndigere og naturligere, de sidste mere konstlede, men skarpsindigere og nærveusere. Det er ogsaa bekiendt nok at de to sidste Nationer til alle Tider have lagt sig efter den theoretiske Philosophie med en fremragende Glid. Man veed at de skarpsindigste Mænd af den skolaske Sekt have lærdt i Engeland og Tydskland; og hvor meget disse Folk i vore Tider have forud for andre i Philosophien, ligger tydelig for Dagen. I Tydskland i Besønderlighed synes Alex. Baumgartens Disciple at ville med Tiden sætte en gandske nye Periode i Sproget: om det vil blive til dets Fordeel eller ikke, tør jeg ikke bestemme.

Da altsaa Philosophiens Liv er Affecternes og Indbildningskraftens Undertrykkelse; de skionne Videnskaber derimod, fornemmelig Poesie og Veltalenhed, udrette alting ved Affecter og Indbildningskraft, saa synes det at man kan fastsætte det Paradoxon: jo mere Philosophien dyrkes hos et Folk, destomindre blomstre Poesie og Veltalenhed. Jeg veed vel, denne Meening vil synes forkrænkelende for vore Tider, der ligesaavel have store Digtere som store Philosopher at opvise. Jeg taler heller ikke om Geniet, det bliver alletider i det mindste det samme; og mon der skulde behøves mindre Genie til at være Philosoph, end til at være Digter? jeg taler kun om Sproget, som i mine Tanker aldrig kan være saa skicket hos en philosophisk Nation til Poesie og Veltalenhed, som hos en uphilosophisk; og jeg torde paatage mig at gøtgjøre hvad jeg siger, naar jeg ville sammens

menligne enkelte Steder af gamle og nye Digtere eller Talere i Udtrykket. Derimod indseer jeg vel at Philosophien give vore Tider Godeeale som de Gamle ikke kunde rose sig af. Hvad skader det, at de Gamle ere smukkere, naar de nye ere lærerigere, at hine fornøye mere, naar disse mere opbygge? vi ere jo skabte til at tiltage i Fornuft, vor Slechts Vre, og ikke at være bestandig en Tumlesbolt for Sandserne og Indbildningen.

Philosophien er da den rette Kilde til Sprogets Berigelse; og for saa vit Kritiken er en Deel og snart den fineste Deel af Philosophien, saa er der ingen Tvivl paa at jo Sproget ogsaa ved kritiske Skrifter forbedres. Men om kritiske Afhandlinger, hvis Hensigt er at foreskrive Regler i et ved Skrifter endnu ikke nok dyrket Sprog, om Grammatiker, om Ordbøger høre iblandt de Midler hvorved et Sprog forbedres, kunde synes omvistelig. De Gamle i det mindste have ikke holdt dem derfor. Man finder ikke at de skrebe Grammatiker og Ordbøger, førend de fortvivlede om at skrive Bittigheds Verker som kunde ligne deres Forsædres; og de skrebe dem endda ikke for at gjøre Modersmaalet fuldkomnere, men for at holde det paa den Høide hvor Forsædrene ved ypperlige Skrifter havde sat det. De Nyere derimod have gaaet en ganske anden Vej. Snart intet Sprog som jo har Sprog-Lærer og Ordbøger at opvise fra den Tid da det havde de sletteste Skrifter i Poesie og Betsalenhed. Gottsched s. ex. skrev en taalelig Grammatik til den Tid da han skrev usle Vers og en middelmadig Prosa. Hans yngre Lands-

mænd have med langt mindre grammatikalske Fortienester dog alligevel ved vittige Skrifter gjort mere til Sprogets Dykkomst og have fordukklet Gottscheds Roes baade som Skribent og som Grammatikus. Med vort Moders Maal er det gaaet ligedan. Paa den Tid da Holberg var næsten den eeneste Skribent i Landet, fandtes en Mængde unge Lærde som førte hæftige Pennekridge om Ord, Ordforbehold og Rettskrivningen, og foreskrev Regler i Sproget som dagligdags overtraadtes af den eeneste den Gang almindelig beundrede Skribent Holberg. Mine Landsmænd og med dem Forfatterne af Samlingen gjøre sig et stort Haab om den Danske Ordbog som en bekiendt Mand nu næsten en snees Aar skal have haft under Hænder. Derfor dette Haab er grundet paa Mandens bekiendte Fortienester, saa er der ingen Tvivl paa at det jo maa blive saa fuldkomment, som fligt et Verk ved en eeneste Mandes Glid kan blive. Men Spørgsmaalet er kun, om man overhovedet kan vende sig nogen vigtig Tieneste for Sproget af saadant et Arbejde? En Fritist Ordbog begyndt paa en Tid, da der saa got som ikke er uden en eeneste der skriver i Sproget, og det endda en Mand der ikke betymer sig om Sprogets Forbedring: En Ordbog hvorpaa der arbejdes i nogle snees Aar, og som fortsættes just paa en Tid, da en god Skribent efter den anden opstaaer og giver Sproget tusinde foranderlige Skikkelser; hvad kan der vendes af saadant et Verk? hvad Myndighed kan Forfatteren støtte sig paa? Brugen er jo den eneste Lov i ethvert

ethvert Sprog: i et Sprog som alene tales, Brugen hos den flebenste og vittigste Deel af Folket: i et Sprog som ogsaa skrives, de bedste Skribenteres Brug og Sædvane? men hvad Brug vil en kritisk Ordbogskrivere beraabe sig paa i et Sprog, hvor man endnu ingen Skrifter har som have haft Sprogets Opvekkelse til Hensigt; og hvor den flebenste og lærdeste Deel af Nationen taler og skriver i et fremmed Sprog? jeg begriber vel, han kan gienkalde og opvække mangt et Ord som var brugeligt hos Forfædrene og som fortiente at komme i Brug igien hos os; han kan finde mangen en Perle i Skarnet og opdage det ædle eller syndige i et Udtryk, som fordi det har haft den Banheld at komme i Pöbelens Mund, er bleven forkastet af den kielnere Hob. Men al hans Sundfornuft, al hans Skarpsindighed, al hans grammatikalske Indsigt skal ikke kunne beløbe sig høyere end til gode Ord, og aldrig blive nogen Regel for Skribenterne, allermindst i Eftertiden. Der er ingen Steder hvor Egensindighed hersker mere end i Sprogene. De rigtigste, yndigste, eftertrykkeligste Ord kan ved en Hændelse komme i Foragt, og i deres Sted andre som hidtil have været udleet, komme i Credit igien. Ordene *Ésprit* og *cœur*, fortæller P. Bouhours, vare engang saa misbrugte af de Franske Smaafigtere, at ingen gad høre dem mere; og næsten er det gaaet ligedan med vores Smag, Søjlelse og flere. Man holdt sig op over Horak, da han førte grædste Ord og Ordspøvelser ind i sit Modersmaal, og siden betiente man sig af hans Myn-

Dige

dighed for at forsvare den samme Opførsel. En Ordbogskrivere har, naar hans Myndighed ikke strækker sig videre, megen liden Indflydelse i Sproget, og en Digter kan i mine Tanker ved en liden velgiort Ode som gaaer fra Mund til Mund, gjøre mere til et Sprogs Opkomst, end den dueelligste Ordbogskrivere med det vitløftigste Berf. Dog vil jeg dermed ikke aldeles nægte en Dansk Ordbogs store Rytte. Jeg ønsker kun at den ikke maatte forfærdiges, førend vi havde et tilstrækkeligt Antal af Classiske Skribenter i alle slags Litteratur; og at man da ikke ville tilønske sig Ordenes Begreb, men vise deres Brug med anførte Steder af Skribenterne; at man meldte om Ordet brugtes i en egentlig eller i en uegentlig Forstand, eller i begge tillige; om det var ædelt eller uædelt, om det var prosaisk eller poetisk, om det forekom i daglig Tale eller kun i Konster og Videnskaber og andet mere. Saaledes have Forfatterne af det Franske Academies Dictionaire gjort, og med alt det paastaae dog nogle Franske, at de have gjort Sproget mere Skade end Gavn.

Efter disse almindelige Anmerkninger om Sprogets Berigelse, vil jeg nu særdeles betragte dets Berigelse ved Ord og Udtryk.

Førend man bekymrer sig om at berige Sproget enten med gandske nye Ord, eller med nye Former af Ord, eller med igienkaldte forældede Ord, bør man først søge at benytte sig vel af dem som man forefinder i Sproget. Et udtrykket Sprog er som en Guldmine der maa brydes, førend den kan

kan gide sine Rigdomme fra sig. Man behøver
 kun at forfølge Aarerne som ligge i Jorden, for
 immer at finde nye Skatte. Saalænge et Sprog
 ikke er meget dyrket ved vittige og veltalende Skrif-
 ter, saa besidder det vel en vis Simpelhed i Udtryk
 og Vendinger; men det har dog Anlægget til at
 blive finere og eftertryffelligere. Skribenten be-
 høver kun at optage de almindelige og gangse
 Udtryk, men han oppudser dem, og ved den Stil-
 ling han giver dem, forskaffer dem Nyhed og
 Eftertryk. Han finder det sædvanlige Udtryk:
 han har gjort det med sine Hænder; han for-
 vandler Instrumentet til Subjekt og siger: Hans
 Hænder have gjort det. Han finder et andet:
 hans Hensigt gaaer derhen; han forbyder Hen-
 sigten ved at udtrykke et anstændigt og roesværdigt
 Middel hvorved man har søgt at opnaae Hensig-
 ten, og siger derfor: Hans Dyd, Slid, Umræ-
 tte ic. gaaer derhen, og s. v. Ligeledes findes i
 ethvert Sprog en Mængde Ord, som ingen an-
 den Forstiel have, end at nogle ere videre, andre
 mere indskrænkede i Henseende til Omfanget af
 Begrebene som de udtrykke, at nogle undtrykke
 Tingen slet hen, andre med Tillæg af Tid, Sted,
 Hensigt og deslige, at nogle bruges oftere, nog-
 le høres kun af den gemene Mand, andre kun af
 de Fornemmere, og tusinde Adskilligheder flere.
 Alle disse Ord opsamler Skribenten og inddeeler
 dem i deres Classer; men han vogter sig vel for
 at forkrænke deres Rang, og af al for stor Lyst
 til at ophøve sit Sprog over den daglige Tale, at
 forstøde Ord fordi de høres i alles Munde, for
 af

at vælge andre som ikke ere saa sædvanlige, eller at bruge stærke, fine og søndige Udtryk til Uide: han seer hvad hans Materie paa ethvert Sted kan taale.

Dette synes Forfatterne af den Sorøiske Samling ikke nok at have iagttaget. Jeg finder hos dem en stor Begierlighed efter at tale fremmet, det er at sige, at udtrykke sig i saadanne Ord, som vel ikke ere udanske, men som dog paa det Sted de bruges maa komme et Dansk Ord ubante for. Denne Begierlighed kan have sin Grund i en Leede til de sædvanlige Udtryk, som vi ikke holde for stærke nok til at betyde vore Begreb. Men den kan ogsaa komme af en utidig Venhed, liig vore Forældres der udstaferede Taler med franske Ord af Elkelhed for Pobelens Sprog, og af Uvidenhed om de valgte Udtryk. Jeg kan gierne taale, at man gjør Forskiel imellem Meed, Øyemeed, Maal, Sigte, Hensigt &c. Men naar Forfatterne (1ste St. S. 4. 5.) tre Gange efter hinanden bruge det Ord Meed i en Materie, hvor ingen Læser vilde forseile deres Tanker, isald de havde sat de sædvanlige Ord Øyemeed, Hensigt, saa opdager mit Ore noget Fremmet som jeg ikke kan give Rede til, uden at søge Aarsagen enten i Ukyndighed om de paa hvert Sted rigtige Udtryk eller i en endnu værre Feil, Affectation. Maaskee Forfatterne ville svare mig: vi have gjort os saadant et Begreb om Meed, hvorved vi skielne det baade fra Øyemeed og Hensigt, og dette Begreb finde vi beqvemmest paa de Steder vi have brugt Ordet. Men have da Forfatterne Tilladelse
til

til at giøre sig Begreb som ikke ere grundede i Bru-
gen, men blot opspundne i en philosophisk Hjerne? og
hvor kunne de tilmode deres Læsere at forstaae dem,
naar de forbinde Begreb med deres Ord, som Publi-
cum endnu ikke er bleven eenig med dem om? —
Dog! lad os undersøge deres Begreb — Meed, sige
de S. 181. 2det St., er den Gienstand som i den
samme Række ikke har eller skal have noget ef-
sig. Men er Maal ikke det samme? man efter-
tænke de Talemaader: at styde til Maalet, at
styre Maalet forbi, og den uegentlige: ikke at
naae sit Maal. Maal, sige de, er Gienstan-
den for ens Bevægelse. Men hvem tænker ved
Maalet alletider paa Bevægelsen? og hvem udes-
lukker Bevægelsen alletider fra Meedet. Hen-
sigt er det hvorfor et tænkende Væsen virker,
og Gienstand det hvorpaa ens Handlinger
gaaer ud. I philosophiske Definitioner burde
man styde de tropiske Udryk; og hvad heeder det
hvorpaa ens Handlinger gaaer ud, andet end det
hvorfor et tænkende Væsen virker? — overalt saa
meget jeg roser Forfatterens Hensigt i at bestem-
me enstydelige Ord, saa synes mig dog ikke, at
de have taget den Bøyn som en sund Critic foreskri-
ver og som kan befordre Sprogets Opkomst.
Dersom det var philosophiske Begreb, de havde
at bestemme, Begreb som forekom i Videnskaber-
ne, saa havde jeg ikke meget at erindre; men da
det er almindelige Begreb som forekomme i Dag-
lig Tale, saa synes de ikke nok at have betænkt,
at det ikke har været Philosophen og Lærde som
have lagt den første Grund i Sprogene, men den
H
maa

raa og vankundige Hob, og at denne vist nok ikke har kunnet haft saa fine og subtile Forskielligheder for Dyne, som de, Forfatterne ved de fleste Ord. angive. Skulde man for Exempel da man først bragte Ordene Kundskab og Kyndighed paa Bane, have tænkt paa, med det første at ville udtrykke blot de klare Begreb, og med det andet de tydelige. Den hele Forskiel imellem klare og tydelige Begreb er jo blot konstmessig og finder slet ikke Sted i det almindelige Liv? naar man vilde havde betragtet Ordene, som man burde, med et kritisk Øye, saa havde man seet at de begge ufeilbarlig have et og samme Stammeord eller Radix. All den Forskiel som altsaa kan være imellem dem, bør nødvendig søges i Endelsen som jeg vil kalde affirmativum. Vilde man nu fastsætte noget Grundigt om Ordnes Forskiel, saa burde man giennemgaaet den Klasse af Ord hvis affirmativum er skab, siden en anden Klasse af Ord hvis affirmativum er ighed, og seet hvad almindelige Begreb disse affirmativa i de fleste Exempler udtrykke, og deraf bestemt Forskiellen. Maaſkee man da havde fundet, at Kundskab udtrykker Tingen som man siges at kiende, enten den nu hører til de Ting som der kan have et klart eller tydeligt Begreb om; Kyndighed derimod bruges om Subjectet som siges at kiende. Men jeg sætter at de af Forfatterne givne Begreb være rigtige. Vilde de da forlange at man af Stammeordenes Begreb skulde slutte sig til de nedstammedes; lige som man i Philosophien fra Arternes Begreb slutter til Slægternes? jeg troer Forfatterne al for-

megen

megen Kyndighed til, end at de ikke skulde vide hvad Ulykke denne Maade at kritisere paa har forboldet i de lærde Sprog; og dog begaae de den samme Feil. Fordi Kundskab heder: det at man har klare Begreb om en Ting, saa maa Vankundighed være Mangel paa Kundskab; fordi Kyndighed heder det: at man har tydelige Begreb, saa maa Ukyndighed være Mangel paa Kyndighed. Ingen Kritik i Verden er lettere, men ingen tillige mere falsk. Saae Forfatterne ikke, at omendskiønt Vankundighed og Kundskab komme af een Radix, saa høre de dog formedelst deres affirmativa til to forskiellige Classer af Ord, hvoraf den eene endes paa skab, den anden paa ighed? saa de ikke, at Vankundighed og Ukyndighed hverken i Henseende til Radix eller til affirmativa være forskiellige, men at al deres Forskiel maatte søges i præformativo? naar de havde tænkt paa det, saa burde de efterseet hvad Forskiel præformativa u og van forarsage i de Ord som sættes foran; maaskee de havde fundet nogen, men maaskee de ogsaa havde blevet vaer, at disse præformativa fra Begyndelsen af have været et eneste Ord, som nogle have udtalt van, andre u, hvilken dobbelte Udtale siden er vedbleven. Dette kan være nok til at domme om Forfatternes Ordregistre; jeg kommer tilbage igien til den Feil, som gav mig Anledning til denne Udskæining og spørger fremdeles, hvad det skal sige at forfatterne idelig bruge det Ord Bemøyselse, og aldrig Bestræbelse? jeg veed vel at Stræben og Møye langt fra ikke er det samme, men

at det sidste Ord betegner et strengere Arbejde end det første. Men jeg spørger kun, om Forfatternes Hensigt og Materiens Bestaafenhed just udfordrede Begrebet af et strængt Arbejde? — Hvorfor bruge de stedse Sværighed, og ikke Besværighed, Vanskelighed? det sidste Ord skye de endog saaledes at de paa et Sted bruge derfor Vanske — jeg erindrer ikke at have fundet det Ord Glid, men tit Vinstibeligheid. Paa Ordet er intet at udsætte, men man burde holde Hånd over det og ikke falde enhver Glid Vinstibeligheid. — Nu det Ord Verdstyld, som betegner det man er en skyldig formedelst hans Værdie. Et syndigt Ord! men som hidindtil ikke har været brugt uden i theologiske Materier; og Spørgsmaal er, om det nogensinde bør bruges andensteds? saa meget er vel vidst, at man misbruger det, naar man støder det ned i den kritiske Prosa og taler om en Autors Verdstyld.

Er det ikke at befrygte, at Forfatterne ved slig enten Uagtsomhed eller Egenfindighed ville med Tiden berøbe Sproget den vigtige Fordeel som Latinerne kaldte proprietas, og som bestaaer i at have egne og afpassede Ord til alle de Sprog som foreskomme i ethvert Tungemaal.

En rig Kilde til Sprogets Forbædring ved Ord ligger i de mange nye Former af Ord, som ved Sammensætning, eller Afkortning, eller Forandring af Endelser kan dannes af de allerede i Sproget værende Ord. Af saadanne finder jeg nogle gode i Samlingen, som Høysagtning for Høysagtelse; allerhelst da de Ord paa else ikke have
nogen

nogen synderlig Skionhed og fornemmelig i Poetisken synes at slæbe noget. Men maaskee man endnu bedre sagde: Søyaagt, eftersom man ogsaa siger Aagt. Ligeledes finere Sproget, i stedet for at gjøre det fint, saa got som vi sige formere &c. Kunns Skade, at man ogsaa heri finder den samme Affectation som jeg tilforn klagede over, og som gjør det at befrygte, at de nu brugelige Former kunde tabes og gaae af Glemme, hvilket dog heller ikke var at ønske. Hvorfor skal vi for Exempel bruge Ynde, naar vi have Yndest, Vanske, naar vi have Vanskelighed, Pinsel, naar vi have Pine. Det sidste Ord er endog tvetydigt, da det desuden betyder det Instrument hvormed man maler; uden man maaskee til Forskiel vilde skrive dette Pensel, hvilket dog vel ikke var ret, eftersom det formodentlig kommer af pingere.

Saalænge man finder tilstrækkelig Forraad af Udtryk i Sproget selv, enten strax paa rede Hænder, eller som ved en liden Møye kan skaffes til veje; saa behøver man ikke at tage sin Tilflugt til nye Ord. Men naar vort eget Sprog skulde forlade os, saa seer jeg ikke, hvorfor man ikke kunde betjene sig af en fremmet Rigdom som staaer os aaben. Dog er det en Feil, naar man tænker at det alletider skeer af Ubidenhed at man laaner fremmede Ord. Vort eget Sprogs Historie kan overtønde os om noget andet. Snart ikke et eneste af de mange franske Ord som Holberg indfikkede i sine Skrifter i saa stor Mængde, at de jo kan gives med gode Danske Ord som til Holbergs egen Tid vare brugelige. Hvad er altsaa Aarsag til, hvor-

for Holberg alligevel brugte de Franske? enten maa det være, fordi han var mere vandt til at tænke paa Fransk end paa Dansk og de fremmede Ord syntes ham derfor at have en Eftertryk som han savnede ved de Danske; thi Bane og Indbildning kan i dette Stykke gjøre meget. Eller og det skeete for at lempe sig efter een den gang hærskende Smag i Sproget hos det flebnere Publikum, som bestod i at udsmykke Taler med franske Ord. Denne Smag havde sin Grund blot i Forsængelighed. Thi da det ansaaes som et Stykke af en god Opdragelse at forstaae Fransk og have læst franske Skrifter, saa vilde ingen være saa gemeen at tale rent Dansk. Derved kom saa mange franske Ord i Sproget, at den nedrigste Almue som vel langsom, men dog omsider befanges af de Stores Daarligheder, glemte sit Modersmaal og troede i mange Tilfælde ikke at kunne udtrykke sig uden med franske Ord.

Der er endnu en Aarsag som forholder fremmede de Ords Indførsel, uden at det just skeer af Uvidenhed. Det er bekiendt af Videnskabernes Historie, at den ene Nation har antændt Lust til Videnskaberne, og fornemmelig til at dyrke Sproget, hos den anden. Men man har ikke ladet det blive ved en blot Lust. Gemeenlig har man efterabet hinanden saa slavisk taknemmelig, at man ikke har ladet sig nøye med at tænke med sin Nabo, uden man tillige indsluttede Tænkerne i de samme Former som han; det var ikke nok at man fødte Siælen med Nabosens Kost, uden man tillige frembragte Mæden paa hans Fode. Man tvang Sproget med Magt i disse fremmede Former; og derved
kom

kom en Mængde nye Ord og Udtryk ind i Sproget, som man ikke ville have faaet, dersom man havde ladet sig noye med at fatte Tanken med Siælen, og saa overlade Udtrykket til ethvert Sprogs Genie. Denne Nødvendighed af Nye Ords Dannelse er blevet saa meget desto større, da de nyere Sprog karakterisere sig ved abstrakte Substantiva og korte Tegn paa Begrebene som de gamle ikke vidste saa meget af.

Dog Aarsagen til de fremmede Ords Indførsel maa være Uvidenhed, Forsængelighed, eller Eftterabelse, saa kan man spørge, om det ikke, da en Mængde Franske Ord have sloget saa dybe Rodder i Sproget, at endog Bondestanden er opfyldt dermed, om det da ikke var billigt, heller at beholde de franske bekiendte Ord, end at optage ubekiendte, enten de nu ere gandske nye, eller dog forældede? Jeg vilde ikke tage i Betænkning at bejae Spørgsmaalet, dersom de der have giort de franske Ord gængse i Sproget, havde været betænkt paa at lætte deres Forstaaelighed for Almuen. Det kunde have skeet, ved at laane dem Danske Endelser, Bøjelser og Sammensætninger, ved at udtale dem efter den Danske Mundart, ved at lade dem trykke med Danske Bogstaver og saaledes som de udtales af Almuen. Paa denne Maade er det jo bekiendt, at en usigelig Mængde fremmede Ord ere blevene naturaliserede i England. Paa samme Maade er en Mængde latinske Ord fra Arilds Tid saa blandede med de oprindelige danske, at ingen uden den som er kyndig i de gamle Sprog kan skelne dem derfra. For Almuen er det de fleste Tider det samme, hvad

Herkomst Ordet er af; thi den tænker intet mindre end paa Ordets Oprindelse, naar den taler. Det er den nok til Omgang, at den har et forvirret Begreb derom; og dette faaer den ved at høre Ordet nogle Gange bruges i den selv samme Context. Dersom altsaa vore Forældre havde skrevet og talt Skalusie, Skalu, og ikke Jalousie, jaloux, saa seer jeg ikke hvorfor vi skulde forstøde dette Ord igien og optage et gandske ubekiendt, som i det mindste for det første er mere uforstaaeligt, end det franske, fordi det for nærværende Tid er mere ubrugeligt. Thi at Ordet engang i fordum Tid har været brugeligt i Sproget, er ingen Grund til at gibe det Fortrinnet frem for et andet af et fremmet Sprog. Thi paa den Grund kunde vi jo oplbe det hele Gothiske eller Celtiske Sprog, som dog gandske vist vilde blive os langt uforstaaeligere, end noget af de nu levende Europæiske. Overhovedet naar jeg betænker, at der ere faae som læse ældgamle danske Skrifter, en Mængde derimod som gjøre sig de nyere Sprog bekiendte, saa skulde det synes, at man havde langt større Gode til at danne nye Ord af de nu levende, omendstiont fremmede, Sprog, end optage og gienkalde forældede af vort eget.

Imidlertid da der ere faae af de gængse franske Ord, som jo kan ombyttes med gode brugelige Ord af vor eget Sprog, og de faae som man kunde ønske at beholde, ved deres fremmede Udseende gjøre sig mistænkte og synes ikke at være rette Patriotter, saa er den Iver ikke at laste, at man søger saa meget som mueligt at rendse Sproget fra de franske

franske Ord, og danner naar det behøves, nye Ord enten af Sprogets egen Malm, eller dog af et Sprog som er nærmere beslægtet med vort Modersmaal end det franske. Vi ere useilbarlig et andet Folk mere forbundne for Konster og Videnskaber, end de Franske. Hvorfor vilde vi da efterlade vore Børn et Sprog som maatte give dem Anledning til at troe, at vi vare alle Nationers Skuldner? Naturen har forbundet os med de Tydske, Tilfælde med de Franske. Naturen, tænker jeg, bør have Fortrinnet.

Det danske Sprog har saa stor en Overeenstemmelse med det tydske, at der ingen Tvivl er paa, det jo enten er en Datter af samme, eller og at de begge have en fælleds Moder som for lang Tid siden er død. Denne Overeenstemmelse beretter os Danske til at betiene os af det tydske Sprogs Rigdomme, som af vor Fæderne Arv. Men da baade det tydske og danske Sprog, siden den Tid de skiltes fra Moderen, for ligesom at gjøre deres Lykke paa egen Haand, have erhvervet sig Evendomme som tilhøre ethvert Sprog i sær, men hvis Grændser ere desto vanskeligere at adskille, jo nærmere Sprogene ere beslægtede med hinanden; saa maa vi laane tydske Ord med den Forsigtighed, at man kan sige om os, vi have laant af vort eget og ikke bestaalet en fremmet Evendomme. Vi maa altid betænke at vort Sprog har en egen Karakter, et eget Genie som ikke maa overtrædes. Denne overtrædelse kan skee paa mange Maader. Jeg vil alene anføre nogle faae Exempler hvortil den tiommeldte Samling har givet mig Anledning.

De Danske have ligesaavel som de Tydske, verba som ere sammensatte med adskillige præpositioner. Men de stille ikke alletider og i alle Tilfælde præpositionerne fra verbum, naar de tydske gjøre det. Vi sige tiere blive ved end vedblive, tiere trætte af end aftrætte o. s. v.

Der findes Ord i begge Sprog som useilbar have en og samme Oprindelse, og som dog ikke fuldkommen udtrykke de samme Begreb. En forskiellig Endelse kan gjøre Forandring. Ja under tiden kan endog Endelsen være den samme i begge Ord, og dog Begrebene ulige. For ex. schæzbar og skatterlig ere uægtelig begge af et og det samme Ord schâzen, skatte; og dog tager jeg meget fejl, naar jeg oversætter ein scherzbares Werk, et skatterligt Werk (S. 2det St. S. 165 anm.) Scherzbar heder det som fortiener at skatteres eller agtes høyt; men skatterlig er det som kan skatteres eller sættes Pris paa. Vi sige et uskatterligt Werk, et Werk som der ikke kan sættes Pris paa, og det er langt mere sagt end det tydske scherzbar.

Enhvert Sprog har sin egen Maade at danne sammensatte Ord paa, som altid maa iagttages. For ex. det Tydske have det compositum Langesweile som er dannet af to Ord hvilke vi begge have i vort Sprog. Thi det tydske Ord Weile er useilbarlig vores Zvile; men Forskiellen imellem dem er denne, at det Tydske Ord mere betegner Begrebet om Tiden, det danske mere Begrebet om Zvilen. Jeg siger mere, eftersom hverken det tydske gaandste har tabt Begrebet om Zvilen s. ex. i Verweilen, heller ikke det danske gaandste tabt Begrebet

bet om Tiden f. ex. naar vi sige: hvil dem lidt, i steden for opholdt dem lidt. Naar vi derfor optage det Ord *Langhvil* i vort Sprog, saa blande vi først Dialecterne sammen, hvis hele Forskiel undertiden blot bestaaer deri, at de selv samme Ord i det ene Sprog udtrykke et Begreb mere eller mindre, tiere eller sieldnere, end i det andet. Siden begaae vi endnu en Feil imod vor Sprogs Grammatik, eftersom vi ingen Forskiel gjøre paa Masc. og Fæm i adjectivis som de Tydske; vi sige ikke: lange *Hvile* eller lange *Tid*, men lang *Hvile*, lang *Tid*, og altsaa maatte det i det mindste hede *Langhvil*. Men hvad har man at dadle paa *Riedsommelighed*, *Riede*, *Tidslede* &c.? Det Ord *Arhundrede* som er dannet lige efter det tydske *Jahrhundert*, er aldeles imod Sprogets Natur, saa megen Myndighed det ogsaa har for sig. I steden for at vi i daglig Omgang sige: en *Ti*, *tyve*, *Hundrede Aar*, saa sige de Tydske, i det mindste paa nogle Steder: ein *Jahre zehn*, *zwanzig*, *hundert*; og denne Maade at tale paa, saa meget den maa skee kan stride imod det tydske Sprogs Grammatik, har uden Tvivl givet Anledning til *Substantivum Jahrhundert*. Men da vi aldrig sætte *Substantivum* forbed *Adjectivum*, saa er det os heller ikke tilladt at danne *composita* hvori saadant skeer. Jeg seer desuden ikke, hvorfor man ikke kan sige: et *Hundredaar* f. ex. vort *Hundredaars* *Sæder*, saa got som vi sige: det *Tusindtaars* *Rige*.

Et er at laane Ord af et fremmet Sprog, et andet Talemaader og Billeder. I disse bør man være

være barsommere, eftersom de mere høre til det som udgjør den stielnende Karakter i Sprog, end Ordene. I Besonderlighed hvad de Billedrige Udtryk angaae, eftersom de ere et Værk af Geniet, saa synes det ikke at man kan betiene sig af dem med megen Anstændighed; allerhelst da Naturen er uundtømmelig og der kan opfindes mangfoldige lige yndige, lige stærke Billeder til at udtrykke en og den samme Ting med. For ex. de Tydske have det Udtryk: eine kuzliche Frage, og ville dermed sige: et Spørgsmaal, i hvis Besvarelse ingen gierne vil indlade sig, fordi man maatte berøre Omstændigheder, som enten Klogskab eller Anstændighed eller Pligt forbød os at tale om. Udtrykket er smukt og siger meget. Men Spørgsmaal er om en Dansk bør sige: et kildent Spørgsmaal, lad være Billedet siger i alle Maader det samme som i tydsken? saa meget er vel vist, at en Dansk som ikke kiendte Udtrykket af det tydske Sprog, vilde neppe falde derpaa af sig selv og skulde ogsaa have talt mindre fremmet og lige saa smukt, naar han sagde: et lekkert Spørgsmaal. Mindre fremmet, fordi vi sige: en lekker Sag, og Ordet delikat er nærgse nok i denne Meening i daglig Tale: ligesaa smukt, fordi lekkert giver ligesaa rigt et Billede som kildent; det som er lekkert, taaler ikke at man opholder sig længe derved eller nyder det længe. Det siger altsaa det samme som kildent. — De Tydske sige: Stellen die sich annehmen i steden for: Overordentlig smukke Steder. Udtrykket er smukt og derfor smukkere end det sidste, fordi det giver et Billede, næsten det samme

samme Billede som det latinſke *eminere*. Men naar jeg ſiger paa denſk: Steder ſom tage ſig ret ud, ſaa forſtaaer mig ingen ſom ikke kan tænke paa det tydſke Udtryk. Vil man ſpørge mig, hvorledes man ſkulde give Udtrykket paa Danſk, uden at forderve Billedet, ſaa ſvarer jeg, det er Skribentens og ikke Konſtdommerens Sag. Naar han forſt har fattet Tanken og udtrykker den, imens den endnu er varm, ſaa kan Udtrykket umuelig ſlaae ham feil. Vi ſige jo om en Ting ſom en fiendelig frem for andre: den rager frem, den ſtaaer ud, den hæver ſig; alle Billedrige Udtryk! og hvem veed, hvor mange nye, endnu ſmukkere, Componiſter kunde opfinde?

Men naar jeg betænker Sagen ret, ſaa synes det ikke alene forgiæves, men ogsaa næſten utidigt at ville foreſkrive Regler om fremmede eller nye Ords Brug. Det gaaer med fremmede Ord ſom med fremmede Myndter. I Begyndelſen gjør det uſædvanlige Stempel, at enhver vegrer ſig ved at tage imod dem, men merker man forſt at de antages af en eller anden, ſaa have de ſiden ligesaa fuldt deres Løb ſom de indenlandſke. Ja det gaaer endnu videre med Ord. Ord ſom i Forſtningen af nogle forſkydes ſom urigtige og uſkillede, af andre giættes ſom latterlige, gaae ſaa længe fra Mund til Mund, at man ſiden ikke alene ikke undſeer ſig ved at bruge dem for Alvor, men ogsaa troer at de ere de eneſte rette. Hvormange Ord og Udtryk har Cicero laſtet i ſine retoriske Skrifter, ſom ſtore Skribentere efter ham, der vel vare for ſtore til at foragte hans Myndighed, men ogsaa for ſtore til
at

at være hans Slaver, have optaget uden Undskyldning? og hvem erindrer ikke, hvorledes man indtil i vore Spilleselskaber, gjækkede de Ord bedre, bedømme, Bæsfrygt og andre, da de først brugtes? nu beundrer og bedømmer enhver Pedant og enhver Spradebasser alting. En stor Ydmygelse for en Sprogrensfere, og en mægtig Advarsel til ham, at han ikke med al for stor Hidsighed sætter sig imod nye Ords Indførelse, han maa have saa god en Sag og saa stærkt et Partie som han vil. Hans Sags Godhed ere faae i stand til at bedømme, og hans Partisaner blive snart troeløse og slaae sig heller til det stærkeste end fornuftigste Partie. Ja da man aabenbare seer, at det er kun Lyden og ikke Rigtighed eller Mangel paa Analogie ved nye Ord, som støder Dret, saa synes en Konstdommer at handle mod sin egen Hensigt, naar han ved at gjøre nye Ord latterlige, gjør dem tillige mere bekiendte, og betager dem det Stødende som den uvandte Lyd i forstningen førte med sig. Men hvad skal man sige om en Comoedieskriver som nedlader sig til at mynstre Ord paa Skuepladsen? i mine Tanker vil Gaarfløveren om nogle faa Aar gjøre ligesaa lidt den Figur iblandt grammatikalske Afhandlinger, som den allerede gjør iblandt Skuespild.

Nyttigere var det maaskee, om nogen paatog sig at bestemme hvorvit Skribenterne have Rettighed til at berige Sproget med nye Vendninger, eftersom denne Deel af Sproget synes mere at være underkastet Skribenternes Herredomme end Ordene. Materien er rig, og jeg venter ikke at
 ud

udtømme den, allerhelst da jeg bover mig ind uden
 Bepvisere. Man kan antage for Tydeligheds Skyld
 tre Slags Vendinger. Det første Slags kalder
 jeg logikalske, det andet grammatikalske, det
 tredje skønne Vendinger. Logikalske Vendinger
 kalder jeg den Følge af Ord og Sætninger
 som Tingenes Natur og Sundfornuft foreskriver;
 grammatikalske Vendinger den Følge af Ord og
 Sætninger som Sprogets Natur fører med sig;
 og endelig skønne Vendinger den Følge af Ord
 og Sætninger som Skribentens Hensigt, der bør
 være Overbeviisning og Indtryk, føder af sig. De
 logikalske Vendinger ere altsaa Grunden til de
 øvrige; thi ingen kan skrive enten rent eller skønt,
 uden den der tænker rigtigt. Sprogets kunstige
 Sammensætning og Bygning er vel et Værk af
 Mennesker, men af Mennesker der ikke vidste hvad
 de arbejdede, der ikke alene arbejdede under Na-
 turens Opsigt, men drebne af den saa got som
 Maskiner. Derfor er der intet Sprog saa barbar-
 rift, at det jo kan aabne et philosophisk Genie den
 rigeste Kilde af Sundfornuft og de fineste Anmerk-
 ninger. Al Smukhed i Talen opstaaer ligeledes
 af Tankernes Rigtighed. I det mindste paa et
 uforderbet Gemt skal en Skribent aldrig gjøre no-
 get vedvarende Indtryk, saalænge hans Tanker
 ikke ere stemplede med Sundfornufts Preg. Logi-
 kalske Vendinger ere rigtige, naar Ord sættes
 tilsammen hvis Begreb opklare eller forstærke hin-
 anden, naar baade Ord og Sætninger sammen-
 føyes i den Orden, i hvilken de ere meest skiftede
 til at meddeele hinanden enten Lys eller Skygge,
 NAAR

naar Smaaideerne som sammenføyes for at udgøre et Hovedbegreb, passe nøye i hinanden og have hverken for liden eller for megen Deel i Hovedbegrebet, endelig naar Gienstanden bliver den samme, omendskjønt Synspunkten forandres. Naar det Modsatte skeer, naar Ord og Sætninger staae sammen som enten skade sig indbyrdes eller dog giøre hinanden ingen Nytte, naar Farverne ikke stige Gradvis, naar man irrer fra et Objekt til et andet, saa ere de logikalske Bendinger falske.

Udydelighed og Ordentlighed ere altsaa Dyderne i de logikalske Bendinger; og da disse Dyder udspringe af en rigtig Tænkemaade, saa behøves til et logikalsk rigtig Foredrag intet videre end at tænke rigtig. Men hvor mange synes at være forelegne med sig selv naar de tale eller skrive, og selv ikke at vide hvad de ville sige? saa megen Ubestemmelse i deres Begreb, saa megen Forvirrelse i deres Sætninger. Hos andre er det ikke Mangel paa sund Fornuft som føder Udydeligheden af sig, men enten en utidig Eyst til at efterabe Latinernes Perioder som man fra Ungdommen af har været vandt til og oversadt alt for slavisk, eller og en vis Uudydelighed og Mangel paa Indsigt eller Øvelse i Sprogets Mechanismus. Om den første Feil vil jeg siden tale. Den anden Aarsag tilskriver jeg de mange flette Perioder som jeg forefinder i de Goroiske Samlinger. Jeg vil anføre nogle. Anden Deel S. 164 i en Anm. finder jeg dette Sted: Naar det Stød ikke kan overtøye, at Sprogets Dyrkelse ey er en unyttig Tidsfordriv af
et

et ørkesløst Zoved, at Sprogets Dyrkelse gaaer Skrit om Skrit med Videnskabernes Dyrkelse, og at en Nation, som ifftuns for kort Tid siden har begyndt at bearbeyde den eller den Uvidsel af Videnskaberne, allermindst kan sinigre sig med sit Sprogs Tilstrækkelighed og Guldkommenhed, den fortjener ikke at man giver sig mere Umage at betymre sig om ham, eller, ifald de troe, at de endnu vel fortjene at overttydes, saa maa de selv bevise sig den Tieneste. Jeg vil her ikke tale om en Germanismus: Skrit om Skrit i steden for Skrit for Skrit, heller ikke om en Feil imod Sprogets Harmonie, saasom tre Monosyllaba oven paa hinanden: Dyrkelse ey er en, i steden for: at Sprogets Dyrkelse er ingen unyttig &c. Men den Feil jeg taler om, findes i det Logikalske, i Sætningernes Sammenbindelse. Til den Prodosis: naar det Sted ikke kan overttyde &c. skifter sig aabenbare den Apodosis ikke: den fortjener ikke &c. men det maatte hede: naar det Sted ikke kan overttyde &c. saa kan intet overttyde, eller noget sligt. Eller og vil man beholde Apodosis med alle sine Deelee, saa maa Prodosis saaledes forandres: hvem det Sted ikke kan overttyde &c. den fortjener ikke &c. Men saa, hvilken Forvirring i Smaadeelene af Apodosis! først: det dobbelte verbum: at man giver sig mere Umage at betymre sig om ham, stöder Dret og betynger Perioden: det havde været nok, enten: den fortjener ikke at man gjør sig mere Umage for ham, eller — at man betymrer sig mere om ham;

ham; siden forvirres Begrebene ved Subjektets Forandring: den fortæner ikke — eller ifald de troe, at de endnu ic. — Samme Deel S. 156 læser jeg: ham synes kun at mangle kritiske Venner, og at han ikke noksom betænker, at Verden ikke anseer noget Jævnførende eller Forholdning, men venter af den, som stiller sig frem for den, saa megen Agtelse, at den ikke holder ethvert Indfald at være hende værdig. — Det og imellem de to sidste Sætninger, hvad forbinder det her? forbinder det Subjektet eller Prædikatet? skal Meningen være: Det synes kun at han ikke noksom betænker, eller: han synes kun at mangle — det at han ikke noksom betænker? — siden, hvilken Misled og Forvirring forbolder ikke det pronomen demonstrativum den som snart skal henføres paa Verden, snart paa den der skriver. — Jeg gietter hvorledes det er tilgaaet. Man har opsat Stedet i et fremmet Sprog, og da det der ikke skurrede, har man heller ikke tænkt paa noget Skurrende i Oversættelsen; thi havde man først sølet Mislyden i Tonerne, saa havde man læt kunnet ledes til at blive det Skurrende i Tænkterne selv væk.

At spørge om et Sprog kan beriges med logiske falske Bendinger, er det samme som at spørge om Sprogets Foredrag kan gøres klarere og ordentligere. For at erholde det, behøver man ikke at raabe Skribenterne til: dyrk Sproget, men kun: dyrk Tænkraften, eller med Boileau: avant que d'écrire apprenez à penser, førend I skrive, lærer at tænke. Har man først fattet Tan-

ken

Ten til Gavn, har man overseet den i sit fulde Lys, med alle dens Deele, har man lagt Merke til, hvorledes Deelenes udfoldedes i vor Siæl, saa kan det siden ikke være vanskeligt at finde det rette og ordentlige Udtryk. Alle Siæle have mere Lighed end Ulighed med hinanden. De fatte, slutte, føle alle paa samme Maade. Samme Overgang fra Forstanden til Hiertet, fra Hiertet til Forstanden, fra en Idee til den anden, fra en Følelse til den anden, hos alle. Det maatte derfor synes, at hvad som var lyst for en, burde ogsaa være det for en anden, at hvad som gjorde Indtryk paa Taleren og Skribenten, burde ogsaa gøre det paa hans Tilhørere og Læsere; og at derfor en Skribent ikke kunde have nogen sikrere Prøve paa at han opvækkede hos andre Overbevisning og Indtryk, end naar han følede sig selv overbevist og rørt. Hvoraf kommer det da at denne Prøve saa tit slaar feil? hvoraf kommer det at et Foredrag som den ene holder for det bedste og ordentligste, er for en anden enten effektløst, eller forvirret, eller affecteret? hvoraf kommer denne forfærdelige Forskiellighed i Stil og Skrivemaade, ikke alene hos adskillige Nationer, men og hos samme Nation til adskillige Tider? — Jeg veed vel at den største Aarsag bør søges i Tankerne selv som foredrages og i Nationernes eller Tidernes forskiellige Indsigt. Men der ligger dog ogsaa nogen Aarsag i Maaden at foredrage Tankerne paa, som jeg her vil undersøge.

Der er en dobbelt Skrivemaade som er lige vit fra Guldkommenhed, den alt for naturlige,

og den alt for lidet naturlige, den som bruger Naturen saa raa og simpel som den er, og den som sætter Naturen alt for meget af Sigte. De ere begge ufuldkomne; thi Fuldkommenheden bestaaer i den rette Blanding af Natur og Konst. Forskielden er kun at det der mangler Konst, kan lettere forbedres end det der mangler Natur. For at kiende det alt for naturlige Foredrag, behøver man kun at tænke paa et Menneske af en naturlig sund Forstand, men som fattes den Politesse der erhverves i Omgang med flebne Folk eller Skrifter. Hans Fortællinger ere omstændelige, sammenhængende, ordentlige; men det er en ordentlighed som for den der har et fuldkomnere Ideal, er effelhast og kiedsommelig. Han fører Omstændigheder an som man beller vilde tænke selv til end høre; han angiver Forbindelser som vel ere rigtige, men som ikke behøvede at angives; hans eneste Reaet er Tydelighed, og af Frygt for at overtræde den, bliver han langsbævende, umagelig, og tit forvirret. Han fortæller: „at Cajus kaldte sine Gesandter til sig og sagde til dem: Gaaer, sagde han, hen til Titius og siger ham: saa siger Cajus, dersom du ikke sender mig Skatten og s. v. Da Gesandterne havde hørt hvad Cajus sagde dem, gik de bort, og da de vare komne til Titius, sagde de til ham: Cajus skikker os til dig og lader dig sige, dersom du ikke, siger han, skikker mig Skatten og s. v.

Dette er omtrent den Skrivemaade som findes hos de allercældste Skribentere af alle Nationer der have efterladt os Skrifter; og useilbarlig har

har den sin Oprindelse i en alt for nøye Efterlig-
ning af Naturen, det er at sige af den daglige Tale
hos et upoleret Folk. Men det har ikke været læn-
ge, førend den slebnere Deel af Nationen følede
det overflødige, ørkesløse og slevende i saadant et
Foredrag. Man affkar dette Matte og Ubetyde-
lige, man rundede Setningerne og gav dem Læ-
shed og Løsning, man ordnede dem saaledes, at
de baade gave for Forstanden et behageligt Lys,
og for Dret en yndig Lyd. Grækerne og Latiner-
nes Perioder ere et Meesterstykke af Kunst som ingen
andre Sprog har kunnet eftergiøre. Hvem som
først har vandt Dret til dem, kan umuelig andet
end finde de nyere Sprog, hvad Stilen angaaer,
ufuldkomne. Men gemenlig indseer man hverken
deres Grund eller Væsen til Gavn. Dersom de
ikke havde anden Nytte, end den at de fildrede
Dret, saa skulde man ikke meget savne dem hos
et Folk som er for oplyst til at lade sig henrive af
en blot Lyd, af en blot Harmonie. Men de ere
et mægtigt Hielp- og Middel for Forstanden, efter-
som ved dem en Tanke tilbørlig kan udvikles og
sættes i sit klareste Lys; et Lys som ikke ligner det
der paa engang opklarer et mørkt Sted og paa no-
gen Tid blander de Tilstødebarendes Dyne, men
et Lys som ligner Solens, der ikke pludselig skin-
ner i sin fulde Glans, men stiger efterhaanden
for at berede os til at taale dens klarere Straler.

Naar man betragter de Gamles Perioder, saa
synes man at blive vaer, at de ere opfundne for
at bedække den Feil jeg nylig talte om, det Sim-
ple, Vitløstige og Langsvævende som var i Udræk-

ket i de ældste Sprog. Man forsøge at ribe en god Periode hos Cæsar, Cicero eller Livius af Labe, man vil finde at det som tilforn gav Tan-
ken Smidighed, Ordentlighed og Liv, gjør dem
nu tung, forvirret og død; man vil see at mange
Ideer staae der, ikke for at gjøre Gienstanden selv
klar, men for at styrke Øyet til at see dens Klar-
hed. Allerbest merker man dette, naar man vil
oversætte saadan en Periode i et af de nyere
Sprog. Vil man sætte Ideerne i samme Orden
som de ere i Originalen, saa bliver man mørk og
forviklet; vil man sætte dem i den Orden som de
ere fatteligst for os, saa bliver man mat, vittløs-
tig, og tit burlesque. Mange Ideer synes da gands-
ke orkesløse og unødvendige; men saasnart har
man ikke udstrøget dem og taget sat paa Stedet
i Originalen igien, førend man fortryder hvad
man har gjort, og ønsker dem sat i deres Plads
igien: tantum ordo juncturaque valet.

e som ikke have andet Begreb om de Gam-
les Perioder, end det Batteux giver, ville forund-
re sig over at jeg fradømmer de nyere Sprog den-
ne Fordeel. Men dette Stykke er et af de usulds-
komneste i Indledningen til de skønneste Viden-
skaber, og forundrer jeg mig over at Hr. Ramler
som havde Materialier nok til noget bedre i sin
Landsmands, den ypperlige Hr. Ernestis Rhetorik,
ikke har forbedret sin Original i dette som i
nogle andre Stykker. Det er ikke nok til en Pe-
riode, at Meningen opholdes i nogen Tid ved
Mellemsetninger, men disse Mellemsetninger maa
være interessente og staae i den nyeste Forbindelse
baade

baade indbyrdes og med det hele; Tanken selv maa vore, ligesom Perioden vore; og ikke endes førend Perioden selv; Tilhøreren maa ikke troe at han opholdes, men at Tanken endnu ikke er fuldstandig, og føle at den bliver stedse klarere og klarere, ligesom Perioden nærmer sig mod Enden. Saadanne ere de egentlige Perioder hos de Gamle, og disse lade sig kun sielden eftergiøre i de nyere Sprog (1) fordi Syntaxis i de nyere Sprog er langt fra ikke saa harmonisk som i det Græske og Latinske. Vi ere skodeslosere i Henseende til Brugen af alle Talens Deele, vi have ikke saa nøye bestemte Begreb om modi og tempora som de, det er os tit ligemeget, om vi bruge en Conjunct. eller Indicativ., et Imperf. eller Perf., et Futur. eller et Præs. Denne Skodesløshed har gjort vor Behov plump og uopmærksom paa den fine Overensstemmelse af alle Taledeele, som udgjør Bæsenet i den Periodiske Harmonie, (2) fordi de nyere Sprog have en alt for stor Mangel paa Endelser og Bøjelser til at betegne Casus, Personer, Tempora og Modi med, og i den Sted en alt for stor Overflødighed af tomme Partikler og auxiliaire Conjunctioner og Præpositioner, som naar de, saa tit og i den Orden som de for at udfolde Meningen og at danne en Periode behøves, sættes; i stedet for at opklare Talen, forvirre Sindet og støde Øret, (3) fordi vi gandske have tabt de Gamles Kunst at deklamere paa. Mangen Forvirrelse for Forstanden, mangen Mislyd for Øret ville maaskee høves, dersom vi kiendte alle Pausens Grader, dersom vi vidste at forhøve

og fordybe Tonen efter Materiens Tærb. Vore Mangel i dette Stykke har uden Tvivl fra Begyndelsen af meget hindret Sprogenes Fuldkommenhed, ligesom den endnu hindrer Betsalenhedens. Men Aarsagen til denne Konstes Tab maa være vore Organers grovere Bygning, eller maaskee en anden som løber ind i Politiken, saa er det nok, den forvolder at om vores Sprog endog kunde taale Perioderne, saa vilde dog vort Øre forskyde dem.

Men fordi jeg nægter vores Sprog den Bøvelighed og Finhed som udfordres til at eftergiøre de Gamles Perioder, derfor frasiger jeg dem ikke al Harmonie, al Numerus. Fordi vi ikke have Atheniensernes Gehør, er det ikke sagt, at vi have slet intet. Vores Sprog kunne ikke allene have den Harmonie som bestaaer i Tonerne og Lydenes behagelige Afveksling, men endog en vis Rundhed som kommer af Sætningernes Fald og nogenledes Forhold imod hinanden: jeg siger nogenledes; thi en fuldkommen Proportion imellem alle Sætninger og deres Deele, er en af Periodens betydeligste Forretter. Vi formaae ligesaavel som Latinerne at give vore Sætninger Liv, Læthed og Bevægelse, men vi bruge et Middel dertil som er tvert imod deres. De forbandt alting paa det nøjeste, vi løsne alting. De udviklede Nebenideerne fuldstændig og bragte dem alle under en eneste Synspunct, vi udvikle dem og opgive adskillige Synspuncter. Deres Stiil er behageligere for en magelig Læser, vores for en tænkende. Den Behagelighed i Ordernes og Sætningernes Fald som vores Sprog kan imod-

imodtage, kommer mere af Tankerne selv end af Ordenes og Sætningernes kunstige Bygning, og findes derfor meest i de Steder hvor Latinernes Perioder slet intet have at gjøre, jeg meener i Anstitheser og Tankespil. Dersom det er denne Ruindhed dette Numerus, som Forfatteren af Tankerne om Kierlighed til Sædernelandet har søgt, saa maa man tilstaae, at han mestendeels har været heldig i at træffe det. Men han synes ikke selv at have haft de rigtigste Begreb derom, naar han i Fortællsen ligner sit Numerus med Latinernes oratoriske som Cicero i det af ham anførte Sted taler om. Oratorisk Numerus vil nok inaaen søge hos en Skribent som flyder over af de smukkeste rhetoriske Figurer, hos hvilken jeg i tre Linier kan tælle Spørgsmaalet og Udraabet nogle Gange. Naar man er i Affect, og det bør man være saalænge man holder sig berettiget til idelig at spørge og raabe, har man ikke Tid til at tænke det satte, overlagde og ordentlige periodiske Syprog. Affecternes Liv er Uorden, og den er Periodernes Ruin. Derfor finder man og, at Cicero er mindst periodisk i de Steder hvor han er hæftigst, som imod Catilina, Antonius, eller Piso; derimod i Rettergangs Sager, allerhelst naar de ikke interesserede hans egen Person og han ikke søgte andet end Belstalenheds Være, der er det at han anvender al sin Koldsinighed for at danne smukke Perioder. Ingen tænke, jeg siger dette for at dadle Hr. Røhes Stil, hvilken jeg, naar jeg undtager en al for stor Overflod af Figurer og deraf flydende Eenformighed, ellers holder for at være Materien fuldkommen an-

passet; meget mindre tænker jeg at ville giøre hans Bæst selv som til alle Tider vil blive et Classisk Skrift i Vort Sprog, noget Skaar. Jeg har kun villet sige, at Hr. Rothe har haft for store Tanker om sit Modersmaal, naar han har troet, det kunde ophøyes til Latinernes Perioder.

De nyere Sprog synes at have mere Lighed i Stilen med de nyere Latiner end med de ældste, og vore beste Skribentere synes mere at nærme sig til Tacitus og Seneca, end til Cicero og Cæsar. Aarsagen dertil kan være deels tilfældig, deels grundet paa vore Tiders større Overenstemmelse i Tænkemaade med Tacitus's og Senecas, end med Cæsars og Ciceros Tider. Den tilfældige Aarsag er den jeg tilforn har berørt, at de nyere Sprog formedeligt Grammatikens og Syntaxens Betsæfenhed ikke kan tage imod de Gamles udvidede og periodiske Stil. Men den anden Aarsag er vigtigere og bør forklares, at den ikke skal give Anledning til at slutte noget fornærmende for vore Tider. Det korte, afbrudte, drægtige og tankesulde Sprog som Tacitus og Seneca føre, er, saa meget det lastes og for Følgernes Skyld fortjener at lastes, en naturlig Følge af Tilværelsen i Indsigt og Politesse. Saa længe Gælden ikke overseer uden en liden Omfavn af Begreb, og indseer dem kun fra Overfladen, saa er det ikke vanskeligt at forestille dem under een Synspunkt og at forbinde dem paa en simpel, fattelig og tydelig Maade. Thi da Tankerne ikke ere tagne langt borte, saa behøves heller ingen dybtænkende Giel til at fatte og forbinde dem. Saa snart de udtrykkes, biesfalder og beundrer enhver dem.

dem. Man biesfalder dem, fordi man har Indsigt nok til at see deres Sammenheng med de Begreb som man allerede havde i Siælen. Man beundrer dem, fordi de ere fremmede, men dog ikke saa fremmede at de jo kan hænges som et nyt Leed til Kieden af vore egne. Imidlertid skierpes Forstanden mere og mere, man stiger fra Begreb til Begreb, fra gamle til nye, forelsker sig i de nye, kiedes ved de Gamle, man troer at de hindrer Siælens Fyrighed og ikke behøves til at forlænge Begrebene's Kiede, man udelader dem eller tænker dem kun dunkelt, man klavrer omsider saa høyt op paa Begrebene's Stige, at man tænker mere, end man har Tegn til at udtroffe sig med, og dog vil man have sagt hvad man tænker, man siger noget, men lader tænke mere, Udtroffene blive da korte og afbrudte, og for den som ikke kan fylde Mellemrummene, usammenhængende, de blive mange Gange ikkun som et Vink til at tænke videre, den som har samme Kiede af Begreb i Siælen som vi have, forstaaer os nok, en anden som bliver hengendes ved Ordene, finder dem dunkle og uforstaaelige. Det er denne Skrivemaade jeg kalder den alt for lidet naturlige, det er den man finder hos Tacitus og de dybsindigste af de nyere. I sig selv er den ikke at laste; Thr den er en naturlig Følge af Tilbøet i Indsigt, og forderver den, saa skeer det paa samme Maade, som en mægtig Monark forderver smaa Fyrster, der ville efterfølge hans Pragt og have ikke hans Evne. Der skal mere end almindelige Hoveder til at finere alting, at finde nye Miner hvor alle Rigdomme syntes at være

være dybt adtømte, at sige nye og uborte Tanker om bekiendte Ting. Saadanne Hoveder have Seneca og Tacitus været. Overflodende af de lærerigeste Anmerkninger sætte de Siælen i idelig Bevægelse og lade den hvert Øyeblik opdage uventede Kilder af Sundfornuft og Visdom. Men deres Efterabere, en Valerius Maximus og andre som blendede af deres Roes hovedede sig paa samme Bane uden at have deres Kræfter, disse have fordervet alting og gjort at Tacitus og Seneca ere bleven udfregne. Imidlertid da der er saa megen Fare ved denne Skrivemaade, saa gjør man vel, at man flittig læser de eenfoldige Gamle, og danner sin Smag i Stilen heller efter en Xenophon, end efter en Tacitus. Det er desuden en Bederqvælgelse for Siælen, naar den er udtrettet ved Tacitus, at gaae over til Xenophon, det er en Fornøjelse som ligner den, naar man gaaer fra det prægtige Pallads i den renlige Bondehytte, fra kunstige Buegange i vildvorne Skove, en Fornøjelse som mere lader os føle at vi ere Mennesker end Borgere.

Grammatikalske Bendinger, eller maaskee rettere, den grammatikalske Deel i et Sprogs Bendinger, bestaaer i den Følge af Ord som Sprogets Grammatik udfordrer. Disse lade sig ikke fuldkommen lære af nogen skreven Syntax; thi det er den mindste Deel af dem som lader sig bringe under almindelige Regler. Til at træffe dem rigtig behøves kun et middelmaadigt, i lang Tid øvet Gehør. Saa lidet det er Bevis paa Genie at skrive Syntactisk rigtig, saa bør dog ingen Skribent, saa store Fortienester han ellers kan have, fritages fra

fra Sprogets Love. Mig kommer det i det mindste alletider for, som at Horaz vilde haft en Fortieneste mere, dersom han havde skrevet renere. Imidlertid bør man have større Overbærelse med en Digter end prosaisk Skribent, og desto større, jo høvere hans Flugt er. Man kan gierne taale at have hele Steder af Pindar i Hovedet for at forstaae visse og Horazes Oder, men naar man skal tænke Grædsk for at forstaae hans Satyrer, saa troer jeg at Digteren misbruger vor Læmsældighed.

Jeg har sagt at der udfordres Gehør til at domme om de grammatikalske Vendinger. Ethvert Sprog har sin egen harmoniske Gang som skieldner det fra alle andre, endog de meest beslægtede. For at holde Sproget i denne Gang, naar man skriver, er det ikke nok at have det Gehør som udfordres til at bedømme al Slags Harmonie, men Gehøret maa være en Tidlang og næsten fra Barndommen af øvet i Sproget. Af Mangel derpaa kommer det at en Fremmet, om han har nok saamegen Styrke i Sproget, alletider rober sig for for en Kiendene, om ikke ved andet, saa ved en al for stor Barsomhed. Man merker en Tvang paa ham som er ham ikke naturlig, et Ord for lidet eller for meget, en Taledeel paa urette Sted udeladt eller tilfødt, forraader ham allerede. Naar jeg i Saml. 2det St. S. 23 læser: Herre min Gud, saa finder jeg intet uforstaaeligt, men jeg merker dog at en Dansk vilde have sagt: Herre Gud. Naar jeg paa et andet Sted læser: Skarpe bedømmende Critiker, saa finder jeg det Ord bedømmende efter mit Sprog overflødig, saa rigtigt
det

det efter et andet Sprogs Brug kan være. — En eeneste engang artig betænkt Kierlig Stilling (S. Crit. over den Kierl. Mand) — hvilken Sammensætning? hvor skurrende i et dansk Øre! ulige mindre, men dog ikke naturligt nok er det at sige: paa Skabninger uudtømmelig, da i det burde heede: uudtømmelig paa Skabninger.

Men saa vist det er at der gives en naturlig Stilling for alle Talens Deele, som alene bedømmes af et øvet Gehør, saa er det dog umueligt heri at foreskrive visse Regler, eftersom den Stilling af Ord som paa et Sted er naturlig og harmonisk, kan skurre og være mislydende paa et andet Sted. Jeg kan sige meget rigtig: i Klædedragt tarvelig, i Ord ydmyg &c. og dog kan der forekomme den Context, hvor det vilde være rigtigst at sige: tarvelig i Klædedragt, ydmyg i Ord, og hvor den første Konstruktion vilde skurre. Heri kommer det an paa enhvers Smag og Skønsomhed at see hvad hans Materie kan taale. Visse Stillinger have en Finhed og Eftertryk som de vilde tabe gandske, naar de misbrugtes til Utide. Tacitus lader Caledonerne meget syndig sige: Vi have hverken Ploveland eller Metalminer, men Næver have vi, og sammesteds: mener J, det er Kierlighed der holder dem? Strygt og Skrek er det. Men ville jeg efterabe dette og sige i en anden Materie: jeg har hverken Guld eller Sølv, men Bøger har jeg, eller: det er ikke Dovenskab som holder mig hjemme, men Veyret er det; saa blev jeg latterlig og barnagtig. Det er paa denne Maa-

de,

de, at man kan gjøre det alvorligste og høitideligste Digt ved en Parodie Burlesque og latterlig.

J Henseende til Ordenes Stilling efter Materiens Lær, er der neppe noget Sprog som kan lignedes med det latinske. Den Frihed Latinerne have at sætte de styrende og styrte Ord efter Behag, uden at støde an imod Sprogets Grammatik, giver dem usigelige Fordeele i alle slags Compositioner. Det er ikke nok med det, at de derved kunne treffe Opmerksomheden til hvad Deel af Taleren de helst ønske — *civis romanus sum* — *in me convertite ferrum*. Denne Fordeel findes bemærket af de fleste Talekonstens Lærere. Men de bemærke ikke saa lige en anden som i mine Taler er endnu vigtigere, og bestaaer deri, at man ved denne Frihed kan hæve visse Stæder frem for andre, ved at sætte Ord sammen, hvis Begreb opklare hinanden, enten fordi de have noget ligt eller noget uligt indbyrdes. Jeg slaaer Horaz op, og finder strax i den 1te B. 3die Ode Exempleret nok — *nobis quæ tibi creditum debes Virgili-um* — *qui fragilem truci commisit pelago ratem* — *primus nec timuit præcipitem Africum*. — I den 15de Ode — *pastor cum traheret* — *Helenam perfidus hospitam* og m. f. Det danske Sprog bør vel ikke i dette Stykke sættes i Ligning med det latinske; imidlertid har det dog langt større Frihed i Ordenes Stilling, end enten det franske eller tydske. Og vi kunde have den endnu større, dersom vore Skribenter vilde foreene sig om 1) nøye at bestemme particip, pass, som i plur, næsten ikke kan kiendes fra imperf.

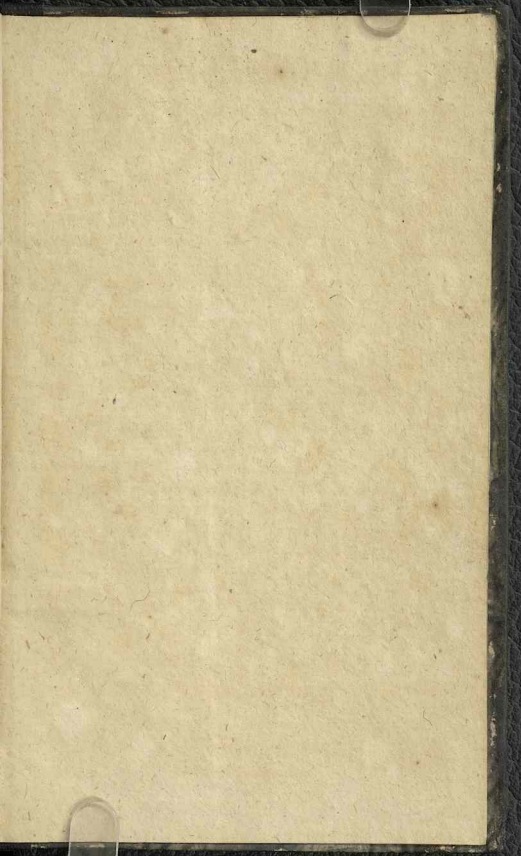
imperf. 2) at fastsætte en Forskiel i verbis imellem plur. og singul. og i verb. auxil. kan, skal, vil 2c. desuden imellem præf. og imperf., denne og infinit. 3) at udvide passivernes Brug. Hvad Skriverrigtigheden i Besynderlighed angaaer, saa kunde dens Bestemmelse afhielppe mangen Mangel i Sproget. Men saalænge vore Skribentere undskyldte sig med dens Ubished, og paa den Grunde holde sig fritagne fra selv at indføre nogen vis, saa er der lidet Haab til Forbædring. Konstdommerne og Sproglærere ere gemenlig alt for tilbøjelige til Egensindighed, end at man kunde vente deres Orthographie allevegne antaget. Det er de afholdne og flittige Skribentere, som skulle gjøre det beste.

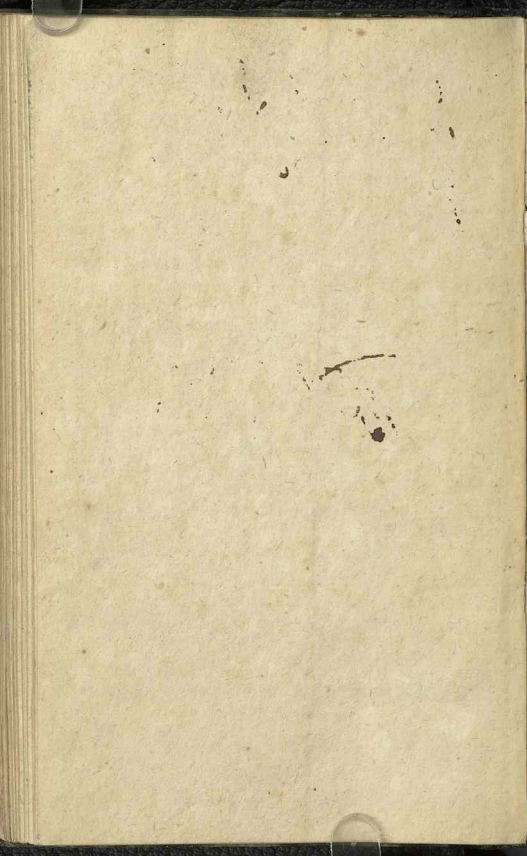
Om de skionne Vendninger behøver jeg ikke besynderlig at handle. De ere en Virkning af Geniet, og alle kunne tage imod dem. Kun dette vil jeg erindre, at de skionneste af dem maa meest holdes Hævd over, og at deres uskionnsomme og affecterte Brug kan gjøre Sproget slapt og qvindagtigt, og ligesym betage det den Salt der skal opholde det en Tidlang og bevare det fra en al for hastig Fordervelse.

E N D E.

Imprimatur,
C. HORREBOW.

Kjøbenhavn,
Trykt hos S. J. Graae, 1766.

I 300000

II 225000

III 230000

IV 150000

V 50000

VI 50000

1045000
150000

